
STRAIPSNIAI

LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAİKŠTYSTĖS IR MASKVOS VALSTYBĖS DIPLOMATINIAI SANTYKIAI XVI A. PABAIGOJE (Lietuvos Metrikos 594 knygos apžvalga)

Algirdas Baliulis

Lietuvos istorijos institutas, Kražių g. 5, LT-2001 Vilnius

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (toliau – LDK) santykiams su Maskvos valstybe XVI a. pabaigoje skiriama per mažai dėmesio. Dažniausiai rašoma, kad Maskvos didysis kunigaikštis Fiodoras Ivanovičius buvo vienas iš pretendentų į Respublikos sostą po Stepono Batoro mirties, tačiau derybų detalės nepateikiamos. Keli to laikotarpio dokumentai, buvę Rusijos užsienio reikalų kolegijos archyve, Peterburge buvo paskelbti 1790 m.¹ Vis dėlto apie 1582–1600 m. LDK ir Maskvos kunigaikštystės diplomatinius santykius plačiau ir nuosekliau kalbama Lietuvos Metrikos 594 knygoje² (keli dokumentai skirti santykiams su Krymu); joje įrašyti dokumentai chronologiškai atspindi iki šiol mažai nagrinėtą įvykių raidą, paliaubų sudarymo sąlygas ir asmenis, rengusius sutartis, sutarčių ratifikavimo technologiją ir kitus santykių klausimus, todėl čia pateiksime juos išsamiau. Kaip žinoma, po 1569 m. Liublino unijos LDK ir Lenkijos Karalystė (toliau – LK) sudarė vieną politinį junginį – Respubliką, arba Lenkijos ir Lietuvos valstybę, tačiau Lietuvai buvo paliktos svarbios valstybinio gyvenimo institucijos³, ir nors užsienio politika turėjo būti bendra, tačiau, kaip matysime, Lietuvos Ponų Taryba⁴ tarpuvaldžiu veikė atskirai.

¹ *История Российская от древнейших времен, сочинена князь Михайлом Щербатовым*, Санктпетербург, 1790, том VI, ч. II, с. 123–132, 152–169, 190–244.

² *Lietuvos Metrika (toliau – LM)*, knyga 594 (mikrofilmas Lietuvos istorijos institute); knyga šiuo metu rengiama spaudai.

³ M. Jučas, *Lietuvos ir Lenkijos unija (XIV a. vid. – XIX a. pr.)*, Vilnius, 2000, p. 278–279, 329.

⁴ Po Liublino unijos LDK Ponų Taryba praktiškai nebuvo panaikinta. Mirus karaliui, jungtinis Lenkijos ir Lietuvos Senatas suskilo į Lietuvos ir Lenkijos Ponų Tarybas, nes nebuvo jas jungiančio karaliaus. Žr.: S. Vansevičius, *Feodalinės Lietuvos valstybingumas po Liublino unijos*, Vilnius, 1988, p. 70–71.

1582 m. sausio 15 d. Zapolės Jame sudaryta 10 metų paliaubų sutartis tarp Respublikos ir Maskvos valstybės⁵, tačiau 1584 m. mirus carui Ivanui IV (Žiauriam) Respublika paskelbė sutartį negaliojančia ir ėmė ruošti naujam karui su Maskva⁶. Maskvos sostą paveldėjęs ligotas ir silpnaprotis Fiodoras Ivanovičius į valstybės reikalus nesikišo; faktiškai juos tvarkė Rusijos regentas, jo žmonos Irenos brolis Borisas Godunovas⁷. Tačiau diplomatiniai dokumentai buvo išdavinėjami atskirai valdovo ir Dūmos bajorų vardu, todėl jie čia taip ir įvardijami.

1585 m. gruodžio 28 d. Steponas Batoras į Maskvą pasiuntė Minsko kaštelioną Mykolą Haraburdą, kuris Maskvos valdovui Fiodorui Ivanovičiui nuvežė laišką⁸. Pasiuntiniui duotoje instrukcijoje buvo nurodyta, ką jis turi žodžiu perduoti Maskvos didžiajam kunigaikščiui. Liepta jam priminti, kad po Ivano IV mirties Fiodoras Ivanovičius atsiantęs pasiuntinį Andriejų Izmailovą, per kurį išreiškęs pageidavimą palaikyti taiką ir draugiškus santykius su LDK, taip pat ir tai, kad pas Fiodoro Ivanovičiaus tėvą Ivaną IV buvęs pasiūstas Leonas Sapiega, tačiau jo gyvo neberadęs ir jau naujam valdovui Fiodorui Ivanovičiui perdavęs reikalavimą grąžinti priklausančias LDK bet Maskvos užgrobtas Didžiojo Naugardo, Pskovo, Smolensko, Seversko žemes ir kitas pilis. Tuo tarpu Fiodoro Ivanovičiaus nusiųsti pasiuntiniai tartis dėl tų dalykų neturėję jokių įgaliojimų. Tačiau Ponų Tarybos prašymu su tais pasiuntiniais buvusi sudaryta 2 metų paliaubų sutartis. Vis dėlto atrodo, kad Maskvos didysis kunigaikštis nėra linkęs laikytis taikos, nes, nepaisant pasiuntinių ir žygūnų jam nuneštų pageidavimų, negrąžina Lietuvos pirkliams dar jo tėvo konfiskuotų ir į Maskvos iždą paimtų prekių, be to, pirkliams visokiais būdais kliudoma – imami neįprasti nauji muitai, jiems neleidžiama laisvai važinėti toliau Smolensko, – taip laužomas paliaubų susitarimas. Be to, savo kalėjimuose laikas nemažai Livonijos vokiečių ir kitų tautybių žmonių ir nenorį jų paleisti į tėvynę, o Steponas Batoras maskvėnus belaisvius liepęs išleisti. Taigi Maskvos didysis kunigaikštis visai demonstruojąs savo nedraugiškumą, todėl tiems klausimams sureguliuoti siunčiamas didysis pasiuntinys M. Haraburda; jam duotos instrukcijos ir suteikti visiški įgaliojimai tartis su Maskvos bajorais ir spręsti ginčijamus klausimus. Ir jeigu Maskvos didysis kunigaikštis nenorės paskirti bajorų tiems klausimams spręsti ir nebus atsiųginta už Lietuvos pirklių prekes, nebus paleisti Livonijoje į nelaisvę paimti žmonės ir toliau bus rodomas priešiškus, tai turi būti aiškiai pasakyta pasiuntiniui M. Haraburda. Steponas Batoras šventojo teisingumo vardan iš Maskvos didžiojo kunigaikščio atsiėmęs Polocką su priemiesčiais ir Livonijos žemes, tačiau maskvėnų rankose dar liko Didysis Naugardas, Pskovas, Smolenskas, Seversko žemė, ir jis nenorėtų, kad vėl lietūsi krikščionių kraujas, tačiau tai, kas jam priklauso, privalo būti grąžinta. Taip pat turi būti grąžintos Lietuvos pirklių Zenovo Zareckio, Luko Mamoničiaus ir Fiodoro Graiko prekės arba už jas atsiskaityta. Pasiuntinys taip pat

⁵ E. Banionis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių tarnyba XV–XVI amžiais*, Vilnius, 1998, p. 334.

⁶ Б. Н. Флоря, *Русско-польские отношения и балтийский вопрос в конце XVI – начале XVII в.*, Москва, 1973, с. 28.

⁷ K. Avižonis, *Rinktiniai raštai*, Vilnius, 1994, t. 4, p. 619, 687.

⁸ 1585 12 28. Gardinas. Stepono Batoro laiškas Fiodorui Ivanovičiui (išlikusi tik laiško pabaiga; *LM* knygoje nėra pirmojo lapo), *LM*, kn. 594, Nr. 1.

turi reikalauti paleisti Livonijoje paimtus belaisvius, neužpuldinėti Lietuvai priklausančių pasienio gyventojų, be to, turi pasakyti, kad Steponas Batoras, nenorėdamas lieti krikščionių kraujo, kantriai ir pakankamai ilgai laukė, kad būtų grąžinta valstybei tai, kas jai priklauso, ir jeigu Maskvos didysis kunigaikštis to nenorės padaryti, dėl pasekmių kaltas bus ne Steponas Batoras. Pasiuntinys tą patį turi pasakyti ir Maskvos dūmos bajorams, be kita ko pareikšdamas, kad savo valdovu galėtų turėti ne ką nors iš tolimų kraštų, bet iš artimesnio papročiais krašto. Visa kita paliekama spręsti pasiuntiniui pagal susiklosčiusias aplinkybes⁹.

1586 m. vasario mėn. Maskvos didysis kunigaikštis Fiodoras Ivanovičius rašė Vilniaus vyskupui kardinolui Jurgiui Radvilui išreiškia pageidavimą, kad būtų parodytas gailėstingumas ir paleista į Maskvos valstybę Rygoje gyvenanti kunigaikštienė Marija, Vladimiro duktė, „Livonijos karaliaus“ Magnaus¹⁰ žmona. Ji pati atsiuntusi savo žmogų Vilimą prašyti jo gailėstingumo ir priimti ją į Maskvos valstybę. Tuo reikalu pas kardinolą siunčiamas bajoro sūnus Soltanas Dubrovskis ir su juo reikią kunigaikštienę pasiūsti prie Pskovo sienos¹¹. Tų pačių 1586 m. kovo 25 d. kardinolas Jurgis Radvilas atsakė, kad Soltanas Dubrovskis jo neberadęs Rygoje ir Maskvos didžiojo kunigaikščio laišką gavęs tik Gardine. Apie tą reikalą jis pranešęs Lietuvos didžiajam kunigaikščiui Steponui Batorui, kuris sutikęs Mariją Magnusienę išleisti ir su Soltanu Dubrovskiu palydėti iki sienos, o ši buvusi laikoma kaip pridera pagal krikščionių papročius¹².

1586 m. birželio 24 d. grįžęs iš Maskvos pasiuntinys M. Haraburda parvežė tokį Fiodoro Ivanovičiaus atsakymą, perteiktą per bajorus Ivaną Godunovą (Riazanės vietininką), kunigaikštį Ivaną Sickį Jaroslavskį (Rževo vietininką) ir djakus Andriejų ir Vosylių Šcelkanovus bei Elizarą Vyluzčiną: dėl Stepono Batoro reikalavimų grąžinti Didįjį Naugardą, Pskovą, Smolenską ir Seversko žemę, neva nuo seno priklausiusius LDK, tai esanti jo tėvonija, paveldėta iš protėvių, ir Steponas Batoras per pasiuntinį parodęs savo nedraugiškumą reikalaudamas jo tėvoniją grąžinti ir laikydamas ją sava, apie tai nepadoru esą net kalbėti. Juk Steponas Batoras irgi yra užgrobęs jo tėvonijas – Kijevą su priemiesčiais, Podolę ir Voluinę, ir prie Smolensko iki Berezinos, ir Vitebską, ir ką naujai iš jo tėvo atėmęs – Polocką su priemiesčiais ir Livonijos žemę, ir Kuršo žemę, ir Veližą, ir valdąs Toropecui priklausantį Veližo valsčių, nors paliaubų sutartyje Veližas, bučiuojant kryžių¹³, priskirtas Toropecui. Taigi jeigu Steponas Batoras visa tai sugrąžins, stosianti tvirta taika ir prieš bet kokius priešus stovėsia kaip vienas. O dėl tėvo paimtų pirklių prekių kadaise su Maskvos bajorais, tarp jų ir Mikita Jurjevu, tarėsi kunigaikštis Jonušas Zbaražskis ir Mikalojus Tolvaišas, ir tada buvęs duotas atsakymas;

⁹ 1585 12 28 Gardinas. Stepono Batoro instrukcija pasiuntiniui Mykolui Haraburdai, *ibid.*, Nr. 1–2.

¹⁰ Danijos kunigaikštis, įsikūręs Kuršo vyskupijos žemėse, 1570 m. Maskvoje buvo paskelbtas „Livonijos karaliumi“. Žr.: E. Banionis, *op. cit.*, p. 327.

¹¹ 1586 02. Maskva. Fiodoro Ivanovičiaus raštas Vilniaus vyskupui kardinolui Jurgiui Radvilui, *LM*, kn. 594, Nr. 3. Danijos karaliaus sūnaus Magnaus Magnaus žmona buvo Ivano Žiauriojo giminaitė, žr.: K. Avižonis, *op. cit.*, p. 708–709.

¹² 1586 03 25. Gardinas. Vilniaus vyskupo kardinolo Jurgio Radvilo atsakymas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, *LM*, kn. 594, Nr. 4.

¹³ Apieutarčių ratifikavimą bučiuojant kryžių žr. E. Banionis, *op. cit.*, p. 120–21.

be to, maskvėnams iš Stepono Batoro pusės daug skriaudų padaryta Livonijoje, o Vilniuje iš Trifano Korobeinikovo ir jo draugų pavogta 500 rublių, nors vagys ten sugauti, bet pinigai negrąžinti; daug nuostolių padaręs ir Jonas Hlebavičius¹⁴, ir pasieniuose daug kur maskvėnai plėšiami ir žudomi. O Lietuvos pirkliai neleidžiami toliau Smolensko tik laikinai, nes daugelis pirklių buvo atvykę su pasiuntiniu Leonu Sapiega ir be maito prekiauvo Pasiuntinių kieme (*palatoje*), o paskui dar pasiliko ir prekiauvo Mamoničiai ir kiti; be to, esąs nematytas dalykas, kad atvykę su pasiuntiniu dar pagrobė Mariją Tiznujevą ir išsivežtų, todėl nuo tada liepta prekiauti tik Smolenske. Dabar iš draugiškumo Steponui Batorui liepta pirklius su geriausiomis prekėmis leisti ir į Maskvą. Livonijoje paimti belaisviai po paliaubų sutarties buvę paleisti be išpirkos visi – lietuviai, lenkai, vokiečiai ir vengrai, ir buvo tikėtasi, kad maskvėnai taip pat bus paleisti, tačiau nė vienas be išpirkos nebuvęs paleistas, tik bajorų ir šaulių maži vaikai bei nedaugelis baudžiauninkų, o už geriausius buvę sumokėta 54000 rublių, neminint tų, sėdėjusių pas ponus, už kuriuos mokėta pavieniui; daugelis dar ir dabar tebesėdi Lietuvos ir Lenkijos kalėjimuose¹⁵. Steponui Batorui nenorį rodyti jokio neprielankumo, ir Dūmos bajorai prašę siųsti pasiuntinius sudaryti taikos. Jie atvyks prie Smolensko, prie sienos, šv. Petro dieną [06 29], o kas būtent bus pasiūstas, Steponui Batorui bus pranešta iš Smolensko per pasiuntinį kunigaikštį Vosylių Šuiskį, kuris pagal seną paprotį parašys į Oršą¹⁶. Tuo pačiu metu buvo perduotas ir kitas atsakymas dėl pirklių: 1577 m. prie Daugpilio buvę paimtos Vitebsko vaivados Stanislovo Paco dvi valty su druska, silkėmis ir kitomis prekėmis, tačiau apie tai net prisiminti neverta, nes viskas vyko karo metu ir rasti neįmanoma. Mogiliavo pirklio Sisojaus Karpovo ieškinyje prieš Jakovą Šopiną nurodytų medžiagų ir kito turto už 40 rublių irgi nepavykę rasti, o Jakovas Šopinas seniai miręs, tad S. Karpovui už vargą seniau duota 10 rublių, vėl liepta pridėti 10 rublių ir tegu daugiau nebeieško. Iš Vaskos mogilieviečio šaulių atimtos taftos už 60 rublių irgi negalima surasti, nes jis nežino grobikų vardų; muitininkas Michailas Nosovas iš jo paimtą 600 aršinių taftą ilgai laikęs grąžino ir šaulių negalėjo pamokyti taftą atimti, nes jis žmogus geras, bet valdovas už Vaskos vargą davęs 30 rublių. Taip pat atsisakyta atlyginti ir kitų pirklių nuostolius, įskaitant ir tuos, kurių prekės sudegė 1584 m. lietuvių pirklių namuose (*Litovskij gostinyj dvor*), nes tuos namus patys padegė ir išgrobstė. Dėl ankstesnių pirklių pretenzijų buvę atsakyta dar pasiuntiniui Jonušui Zbaražskiui¹⁷. Tuo pat metu buvo perduotas ir Maskvos Dūmos bajorų atsakymas LDK ir LK Ponų Taryboms¹⁸, kuriame piktinamasi dėl priekaištų¹⁹.

¹⁴ Jonas Hlebavičius, 1572 – Minsko kaštelionas, 1585 – Trakų kaštelionas, 1586 – Trakų vaivada; mirė 1590 m.

¹⁵ 1585 m. abiejų pusių belaisvių sąrašus žr. *История Российская...*, c. 129–138.

¹⁶ 1586 02 24. Grįžusio iš Maskvos pasiuntinio M. Haraburdos perduotas Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas Steponui Batorui, *LM*, kn. 594, Nr. 9.

¹⁷ 1586. Antrasis Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas dėl pirklių pretenzijų, *ibid.*, Nr. 10.

¹⁸ Maskvos valdovo ir Dūmos bajorų laiškuose kreipiamasi atskirai į LDK ir LK Ponų Tarybas kaip į skirtingas valdžios institucijas. Apie Ponų Tarybas žr. S. Vansevičius, *op. cit.*, p. 71.

¹⁹ 1586. Maskvos Dūmos bajorų atsakymas Respublikos Ponų Taryboms, *LM*, kn. 594, Nr. 11.

1586 m. balandžio mėn. Maskvos Dūmos bajorai kunigaikščiai Fiodoras Mstislavskis, Ivanas Šuiskis, Dmitrijus Godunovas, Borisas Godunovas, Andriejus Šuiskis, Stepanas Godunovas, Grigorijus Godunovas, Timotiejus Trubeckojus, Ivanas Godunovas, Nikita Trubeckojus, Fiodoras Romanovas, Ivanas Sickis Jaroslavskis, Fiodoras Šestunovas, Dmitrijus Šuiskis, Fiodoras Trojekurovas, Aleksandras Romanovas bei djakai Andriejus ir Vosylius Ščelkalovai Lietuvos ir Lenkijos Ponų Taryboms – Gniezno arkivyskupui Stanislovui Karnkovskiui, Peremišlio vyskupui Albrichtui Baranovskiui, Vilniaus vaivada, lauko etmonui kunigaikščiui Kristupui Radvilui, Vilniaus kaštelionui Eustachijui Valavičiui, Trakų vaivada kunigaikščiui Steponui Zbaražskiui, Trakų kaštelionui Jonui Hlebavičiui, Oršos seniūnui Filonui Kmitai, Liepelio seniūnui Mikalojui Monvydui Dorohostaiskiui, Mstislavlio vaivada Povilui Pacui, Breslaujos vaivada kunigaikščiui Jonušui Zbaražskiui, Žemaitijos kaštelionui Mikalojui Tolvaišai, Bogdanui Sapiegai, Jonui Volmenskiui, Brastos kaštelionui Kristupui Zenovjevičiui, Voluinės kaštelionui Mykolui Miškai, Mstislavlio kaštelionui, Vilniaus tijųnei Stanislovui Naruševičiui, LK kancleriui Jonui Zamoiskiui, LDK vicekancleriui Leonui Sapiegai – per pasiuntinį M. Haraburdą atsiuntė atsakymą, kad su pasiuntiniu jie nesusitarė ir kad bus atsiųsti tuo reikalu pasiuntiniai²⁰.

1586 m. rugpjūčio 25 d. Maskvos didieji pasiuntiniai – Kolomnos vietininkas Fiodoras Trojekurovas Jaroslavskis, Šacko vietininkas Fiodoras Pisemskis bei djakas Foma Družina Petelinas – atvyko į Gardiną ir rugpjūčio 27 d. buvo priimti karaliaus Stepono Batoro, kuriam nusilenkė ir įteikė Maskvos didžiojo kunigaikščio įgaliojimo raštą. Paskui žodžiu aiškino, kad Lietuvos pasiuntinio M. Haraburdos misijos Maskvoje metu su juo tartis buvo įgalioti Ivanas Godunovas, Ivanas Sitskis Jaroslavskis ir djakai Andriejus ir Vosylius Ščelkalovai bei Elizaras Vyluzčinas. Lietuvos pasiuntinys atvežęs LK ir LDK Ponų Tarybų raštą, kuriame buvę pasakyta, jog Ponų Tarybos stengiasi paveikti Steponą Batorą sudaryti amžiną taiką su maskvėnais; buvę susitarta, kad Dūmos bajorai ir Ponų Tarybos atstovai atvyks prie sienos ir tarsis dėl taikos sąlygų. Kitas pasiuntinys Fiodoras Pisemskis irgi pareiškė, kad Dūmos bajorai prašę savo valdovą su Steponu Batoru sudaryti amžiną taiką; Fiodoras Ivanovičius liepęs jiems tartis su M. Haraburda, tačiau tasai nieko nesusitaręs ir pasakęs, kad neturi instrukcijų ir kad susitarimui reikia atsiųsti pasiuntinius. Trečiasis pasiuntinys djakas Družina Petelinas perdavė Maskvos didžiojo kunigaikščio žodžius, kad atsiųsti didieji pasiuntiniai yra visiškai įgalioti tartis dėl dabartinių ir seniai praėjusių reikalų, dėl kurių be reikalo liejamas krikščionių kraujas. Paskui vyresnysis pasiuntinys Fiodoras Trojekurovas vėl kalbėjo apie Fiodoro Ivanovičiaus norą nustatyti taiką tarp krikščionių ir sujungti valstybes²¹.

1586 m. birželio mėn. Maskvos didžiojo kunigaikščio įgaliojimo rašte Steponui Batorui rašoma, kokie pasiuntiniai siunčiami ir ką jie sakys, ir kad tai bus Maskvos didžiojo kunigaikščio žodžiai, kuriais reikia tikėti²².

²⁰ 1586 04. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų atsakymas LDK ir LK Ponų Taryboms, *ibid.*, Nr. 12.

²¹ 1586 08 27. Apie Maskvos pasiuntinių, atvykusių į Gardiną 1586 08 25, priėmimą 08 27 ir įrašas apie tai, ką jie kalbėjo, *ibid.*, Nr. 13.

²² 1586 06. Maskva. Įgaliojimo raštas Maskvos didiesiems pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 14.

Tie patys pasiuntiniai, 1586 m. rugpjūčio 29 d. atėję į pilį pasitarti, įteikė Dūmos bajorų raštą LDK ir LK Ponų Taryboms – Gniezno arkivyskupui Stanislovui Karnkovskiui, Peremišlio vyskupui, Lenkijos vicekancleriui Albrechtui Baranovskiui, Vilniaus vaivada, LDK etmonui Kristupui Radvilui, Vilniaus kaštelionui, LDK kancleriui Eustachijui Valavičiui, Trakų vaivada Steponui Zbaražskiui, Trakų kaštelionui, LDK iždininkui ir raštininkui Filonui Kmitai Čornobylskiui, Polocko vaivada Mikalojui Monvydui Dorohostaiskiui, Mstislavlio vaivada Povilui Pacui, Braclavo vaivada Jonušui Zbaražskiui, Žemaitijos kaštelionui Mikalojui Tolvaišai, Gomelio seniūnui Bogdanui Sapiegai, Polocko kaštelionui Jonui Volmenskiui, Brastos kaštelionui Kristupui Zenovjevičiui, Voluinės kaštelionui Mykolui Miškai, Mstislavlio kaštelionui Stanislovui Naruševičiui, LK kancleriui ir didžiajam etmonui Jonui Zamoiskiui ir LDK vicekancleriui Leonui Sapiegai. Rašte kalbama, kad LDK pasiuntinys M. Haraburda atvežęs Ponų Tarybos raštą Dūmos bajorams; šie jį gerai išnagrinėję ir supratę, jog po Fiodoro Ivanovičiaus tėvo Ivano IV mirties norėta tartis dėl pastarojo užimtų LDK žemių ir pilių, ir nors Fiodoras Ivanovičius į praėjusį seimą pasiuntęs pasiuntinius, tačiau jiems nepavedė susitarti. Fiodoras Ivanovičius ir toliau nerodąs jokių nedraugiškumo ženklų, o jeigu kas nenori taikos, jis pasiryžęs laikytis savo pozicijos tiek, kiek jam Viešpats Dievas padės. Dar jo tėvas siuntęs pasiuntinį Andriejų Izmailovą, kad Steponas Batoras pasiųstų savo didžiuosius pasiuntinius susitarti dėl taikos. Tuo metu pas Maskvos didįjį kunigaikštį buvęs LDK pasiuntinys Leonas Sapiega, tačiau Ivanas IV mirė, Steponas Batoras Maskvos pasiuntinį paleido, o Leonui Sapiegai atsuntė nurodymą tartis su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu. Tačiau L. Sapiega dėl taikos nesitarė – sakė neturįs instrukcijų, tik susitarė dėl trumpalaikės taikos iki praėjusių metų Sekminių, o dėl ilgesnės taikos Maskvos didysis kunigaikštis turėjo siųsti pas Steponą Batorą didžiuosius pasiuntinius. Buvo pasiųsti Fiodoras Trojekurovas ir Michailas Bezninas bei djakas Foma Petelinas, kuriems suteikti įgaliojimai, tačiau Ponų Taryba dėl ilgesnės taikos nesusitarė, tik dėl trumpalaikės taikos dvejims metams. Dėl Maskvos valdovo protėvių neva užgrobtų LDK žemių ir pilių pareikšta, kad Fiodoras Ivanovičius svetimo nieko neturi ir nevaldo, tik savo tėvoniją, tuo tarpu Steponas Batoras užgrobė Polocką, Livonijos žemę, Veližą, Toropeco Veližo valsčių, kuris taikos sutartimi priklausė Maskvai. Dėl M. Haraburdos kaltinimo, neva buvo tartasi su imperatoriaus broliu, buvo pareikštas nustebimas, nes tokie piktavališki žodžiai tik nori sukiršinti valdovus, siekiančius taikos tarp krikščionių. Tuo tarpu Fiodoras Ivanovičius, užėmęs sostą, kaip įprasta apie tai pranešė imperatoriui Rudolfui, Turkijos sultonui, Ispanijos karaliui, Respublikos valdovui Steponui Batorui ir kitiems. O Dūmos bajorai niekam nieko nesiuntę, nes taip nepriimta. Apie tai pasiuntiniui M. Haraburdai buvę pareikšta ir žodžiu, ir raštu. Stebėtasi, kad Ponų Taryba rašiusi, jog M. Haraburdai pavesta tartis dėl daug ko, tuo tarpu šis iš savo valdovo neturėjo įgaliojimų, tad Fiodoras Ivanovičius pasiuntė savo didžiuosius pasiuntinius – Fiodorą Trojekurovą, Fiodorą Pisemskį ir djaką Fiodorą Družiną Peteliną, davęs visiškų įgaliojimų tartis dėl taikos tarp krikščionių valdovų. Tačiau tik tada būsianti taika, kai bus sugrąžinta tai, ką Steponas Batoras atėmė iš Maskvos. Vis dėlto taikai sudaryti reikią prie sienos pasiųsti abiejų pusių pasiuntinius²³.

²³ 1586 07. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų raštas Respublikos Ponų Tarybai, įteiktas per susitikimą su ja 1586 08 29, *ibid.*, Nr. 15.

1586 m. rugsėjo 6 d. Maskvos pasiuntiniai buvo išsiųsti atgal. LDK ir LK Ponų Tarybų nariai – Peremišlio vyskupas, Lenkijos Karalystės vicekancleris Albrechtas Baranovskis, Kijevo vyskupas Jokūbas Zbaražskis, Vilniaus kaštelionas Eustachijus Valavičius, Trakų vaivada Jonas Hlebavičius, Žemaitijos seniūnas Jonas Kiška, Polocko vaivada Mikalojus Monvydas Dorohostaiskis, Naugarduko vaivada Mikalojus Radvilas, Mstislavlio vaivada Povilas Pacas, Brastos vaivada Gavriila Hornostajus, Minsko vaivada Mikalojus Sapiega, Žemaitijos kaštelionas Mikalojus Tolvaišas, Brastos kaštelionas Jokūbas Poniatovskis, Vitebsko kaštelionas Melchioras Snovskis, Mstislavlio kaštelionas Stanislovas Naruševičius, Minsko kaštelionas Venclovas Agripa, LDK maršalas Albrechtas Radvilas, LDK vicekancleris Leonas Sapiega, LDK izdininkas ir raštininkas Teodoras Skuminas – Dūmos bajorams įteikė raštą, kuriame sakoma, jog Maskvos pasiuntiniai nenorėjo, kad valstybės eitų išvien ir krikščionybės labui turėtų vieną valdovą, kaip kad susijungusios LDK ir LK, nes tam neturį įgaliojimų, tik dėl taikos. Tačiau taikos sudaryti neįmanoma, kol pilys, priemiesčiai, žemės ir valsčiai, sutartimis priklausantys LDK, nepaisant priesaikų yra Maskvos užgrobti ir negražinti. Ir tai dar per mažai buvę reikalauja – tik gražinti Smolenską ir Seversko žemę. Tačiau pasiuntiniai tam neturėjo jokių įgaliojimų ir tartis nenorėjo, tik kalbėjo apie suvažiavimą prie sienos. Vis dėlto karalius Steponas Batoras buvo įkalbėtas paskirti laiką ir vietą susitikimui prie sienos – ateinančių 1587 metų birželio 3 d. prie Ivatos upės tarp Oršos ir Smolensko, tad ir paliaubos buvo pratęstos dviem mėnesiams, t. y. iki rugpjūčio 3 d. (pagal Julijaus kalendorių; rugpjūčio 13 d. – pagal Grigaliaus kalendorių)²⁴. Taigi 1586 m. rugsėjo 6 d. Gardine buvo pasirašytas paliaubų pratęsimas dviem mėnesiams nuo 1587 m. birželio 13 d. iki rugpjūčio 13 d., tačiau jeigu iki termino pabaigos nebūtų susitarta, besitariantieji paliaubas galės pratęsti pagal reikalą. Susitikimo metu nei viena pusė neturi pradėti karo veiksmų ir neužkabinėti pasienio gyventojų, pirkliai gali važinėti į abi puses be jokių kliūčių; į sutartą vietą pasiuntiniai gali atvykti ir išvykti tiek kartų, kiek reikės, be jokių priekabių ir trukdymų, klastos ir apgavysčių. Abi pusės turi pasiųsti prie sienos po 6 asmenis ir du raštininkus, taip pat ne daugiau kaip po tūkstantį raitelių. Pasienio pilių vietininkams draudžiama kabinėtis prie kitos šalies pasienio žmonių, neklausantys turi būti baudžiami²⁵. Tokį pat paliaubų pratęsimo raštą iš savo pusės davė ir Maskvos pasiuntiniai²⁶.

Karaliui Steponui Batorui staiga mirus, reikėjo išsirinkti naują valdovą. 1587 m. vasario 20 d. LK ir LDK Ponų Tarybos iš Varšuvos konvokacinio seimo pas Maskvos didįjį kunigaikštį ir Dūmos bajorus pasiuntė pasiuntinius – Liublino vicestalininką Petrą Černikovskį ir Trakų pakamarį Bogdaną Oginskį; pasiųstame rašte Maskvos didžiajam kunigaikščiui buvo pranešta apie Lenkijos karaliaus ir Lietuvos didžiojo kunigaikščio Stepono Batoro mirtį 1586 m. gruodžio 12 d. [*n. st.*], priminta, kad su Maskvos pasiuntiniais buvo susitarta tęsti derybas pasienyje tarp Oršos ir Smolensko

²⁴ 1586 09 06. Gardinas. Respublikos Ponų Tarybos atsakymas Maskvos Dūmos bajorams, duotas išsiunčiant iš Gardino Maskvos pasiuntinius, *ibid.*, Nr. 16.

²⁵ 1586 09 06. Gardinas. Paliaubų pratęsimo sutartis dviem mėnesiams iš Respublikos pusės (1587 06 13–08 13), pasirašyta Leono Sapiegos, *ibid.*, Nr. 17.

²⁶ 1586 08. Gardinas. Paliaubų pratęsimo sutartis dviem mėnesiams iš Maskvos pusės, pasirašyta Fomos Družinos Petelino, *ibid.*, Nr. 18.

prie Ivatos upės, ir apie pratęstas paliaubas. Kadangi nesulaukta žinių, kas iš Maskvos pusės bus pasiūstas deryboms, todėl negalima buvo ką nors paskirti ir iš LDK bei LK, tuo tarpu nustatytas terminas artėja. Maskvos didysis kunigaikštis prašomas paskirti Dūmos bajorus, kurie tartųsi su pasiuntiniais dėl derybų termino nukėlimo tolesniam laikui; taip pat prašoma pranešti, kas iš Dūmos bajorų vyks į derybas prie sienos²⁷. Toks pat raštas pasiūstas ir Dūmos bajorams²⁸.

Respublikos pasiuntiniams 1587 m. vasario 20 d. duotoje instrukcijoje Bogdanui Oginskiui liepiama žodžiu perduoti tai, kas parašyta rašte, be to, kad Ponų Tarybų liepta perduoti Maskvos didžiajam kunigaikščiui, jog jo tėvo iš Lietuvos pirklių atimtos prekės turi būti gražintos, būtent Zenovo Zareckio ir Luko Mamoničiaus, taip pat ir kitų, už kurias dar neatsiskaityta, nors ne kartą to reikalavęs Žygimantas Augustas ir Steponas Batoras per pasiuntinius ir raštu. Taip pat Maskvoje sulaikytas Lietuvos pirklys Stanislovas Balažka, ir prašoma jį, kaip laisvą žmogų, paleisti, o jeigu šis kam nors skolingas, teisingumas bus įvykdytas Lietuvos valstybėje ir su Maskvos žmonėmis bus atsiskaityta. Patiems Dūmos bajorams paliekama spręsti, iki kurio laiko atidėti derybų suvažiavimą prie sienos, ir jeigu jie norės derybas atidėti metams, dvejiems ar trejiems, tai dėl to susitarti ir apsiukeisti įprastais raštais; o jeigu norėtų atidėti ilgesniam laikui – keleriems ar dešimčiai metų, tada sakyti, kad reikia ne trumpalaikės taikos sutarties, bet amžinosios taikos. O jeigu norėtų atidėti trumpiau nei metams, tada dar turi pridurti, kad terminas yra per trumpas, jog nesusėdės suvažiuoti pasiuntiniai iš įvairių atokių didelės valstybės vietų, taigi reikia atidėti mažiausiai metams. Taip pat pranešti, kad naujo valdovo rinkimams nustatytas terminas, į tą suvažiavimą atvyks visi luomai, tad tegu Maskvos didysis kunigaikštis siunčia savo didžiuosius pasiuntinius su įgaliojimais dėl tų didžiųjų valstybių susijungimo ar dėl amžinosios taikos, taip pat tartis dėl pilių, ribų, žemių ir kitų senų dalykų²⁹.

1587 m. kovo 27 d. Naugarduke Ponų Taryba priėmė Maskvos pasiuntinius – Možaisko vietininką Elizarą Rževskį ir djaką Zacharijų Sviazevą³⁰. Pasiuntiniai įteikė Maskvos didžiojo kunigaikščio 1587 m. sausio mėn. raštą, kuriame išreiškiama užuojauta dėl Stepono Batoro mirties ir noras sujungti valstybes ir jas valdyti, t.y. tapti LK ir LDK valdovu, pageidavimas, kad LK ir LDK ponai į Maskvą tuo reikalu pasiūstų pasiuntinius³¹. Tuo pačiu klausimu buvo įteiktas ir Dūmos bajorų laiškas,

²⁷ 1587 02 20. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, pasiūstas per pasiuntinius Petrą Černikovskį ir Bogdaną Oginskį, kuriame pranešama apie karaliaus Stepono Batoro mirtį, *ibid.*, Nr. 19.

²⁸ 1587 02 20. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybos laiškas Maskvos Dūmos bajorams, pasiūstas per pasiuntinius Petrą Černikovskį ir Bogdaną Oginskį, kuriame pranešama apie karaliaus Stepono Batoro mirtį, *ibid.*, Nr. 20.

²⁹ 1587 02 20. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybos instrukcija siunčiamiems į Maskvą pasiuntiniams Petrui Černikovskiui ir Bogdanui Oginskiui, *ibid.*, Nr. 21.

³⁰ 1587 03 17. Naugardukas. Trumpas įrašas apie tai, kad Naugarduke Ponų Tarybos atstovai išklauė Maskvos pasiuntinius Elizarą Rževskį ir djaką Zacharijų Sviazevą, *ibid.*, Nr. 24.

³¹ 1587 01. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas Respublikos Ponų Tarybai, išreiškiantis užuojautą dėl karaliaus Stepono Batoro mirties ir pageidavimą tapti Respublikos valdovu, *ibid.*, Nr. 25; Б. Н. Флоря, *op. cit.*, c. 18.

adresuotas Gniezno arkivyskupui Stanislovui Karnkovskiui, Peremišlio vyskupui, Lenkijos vicekancleriui Albrechtui Baranovskiui, Vilniaus vaivada, LDK etmonui Kristupui Radvilui, Vilniaus kaštelionui, LDK kancleriui Eustachijui Valavičiui, Trakų vaivada Jonui Hlebavičiui, Žemaitijos seniūnui Jonui Kiškai, Oršos seniūnui Filonui Kmitai Čornobylskiui, Polocko vaivada Mikalojui Monvydui Dorohostaiskiui, Naugarduko vaivada Mikalojui Radvilui, Mstislavlio vaivada Povilui Pacui, Braclavo vaivada Jonuši Zbaražskiui, Minsko vaivada Mikalojui Sapiegai, LDK maršalui Albrechtui Radvilui, LDK vicekancleriui Leonui Sapiegai ir LDK iždininkui Teodorui Skuminui. Rašte primenama, kad LDK pasiuntinys M. Haraburda, siųstas į Maskvą dar Stepono Batoro, išreiškė pageidavimą gyventi taikoje. Taigi, Dūmos bajorų nuomone, būtų geriausia sujungti valstybes prieš bendrus priešus, tada niekas neatsilaikytų prieš tokią didelę valstybę. M. Haraburda ir žodžiu sakęs, kad po Stepono Batoro mirties LDK Ponų Taryba valdovu turi išrinkti Fiodorą Ivanovičių, kuris valdydamas nepažeistų LK ir LDK teisių bei laisvių. Dabar, kai Steponas Batoras mirė nepalikęs įpėdinio, kai valstybės liko be valdovo, Dūmos bajorai įtikinę Fiodorą Ivanovičių būti tų valstybių valdovu, ir Ponų Tarybos turi gerai pagalvoti, kokia nauda būtų sujungus valstybes ir išrinkus valdovu Fiodorą Ivanovičių, tad dėl to irgi prašė atsiųsti dar šią žiemą pasiuntinius ir sudaryti sutartį³². Pasiuntiniai įteikė įgaliojimo raštą, kuriame sakoma, kad tai, ką pasiuntiniai sakys, reikia tikėti, nes tai Fiodoro Ivanovičiaus žodžiai³³. Vienas pasiuntinys pareiškė, kad jo valdovas liepė pasiteirauti apie Ponų Tarybos sveikatą; kitas pasiuntinys Fiodoro Ivanovičiaus vardu pareiškė užuojautą dėl Stepono Batoro, nepalikusio įpėdinio, mirties ir pasakė, kad esant tokioms nelaimėms pakyla netikėlių ranka, todėl norint gero ir taikos krikščionių valstybėms, reikią nedelsiant atsiųsti didžiuosius pasiuntinius ir sudaryti sutartį. Nuo Dūmos bajorų irgi buvo pareikšta užuojauta ir tas pats pageidavimas³⁴.

Maskvos pasiuntiniai iš Vilniaus buvo išsiųsti 1587 m. gegužės 15 d. Jiems buvo įteiktas Ponų Tarybos – kardinolo, Vilniaus vyskupo Jurgio Radvilo, Kijevo vyskupo Jokūbo Voroneckio, Vilniaus vaivados, LDK etmono Kristupo Radvilo, Trakų vaivados Jono Hlebavičiaus, Polocko vaivados Mikalojaus Monvydo Dorohostaiskio, Polocko kašteliono Jono Volmenskio, Mstislavlio kašteliono Stanislovo Naruševičiaus, LDK vicekanclerio Leono Sapiegos, LDK iždininko ir raštininko Teodoro Skumino – laiškas Maskvos valdovui Fiodorui Ivanovičiui, kuriame LK ir LDK Ponų Tarybų vardu išreiškiama padėka už užuojautą dėl Stepono Batoro netekties ir rūpestį taika tarp krikščionių, tačiau dėl pageidavimo sujungti valstybes ir tapti jų valdovu atsakyta, jog neįprasta Ponų Tarybai rinkti valdovą, valdovas pagal teisę ir laisves renkamas elekciniame seime, todėl tuo klausimu nieko tikra negalį pažadėti, kaip ir siųsti pasiuntinių. Tačiau pranešama, kad elekcijos seimo diena paskirta pagal

³² 1587 01. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai, siūlantis Respublikos valdovu išrinkti Fiodorą Ivanovičių ir pasiųsti į Maskvą pasiuntinius, *LM*, kn. 594, Nr. 26.

³³ 1587 01. Maskva. Įgaliojimo raštas Maskvos pasiuntiniams Elizarui Rževskiui ir djakui Zacharijui Sviazevui, *ibid.*, Nr. 27.

³⁴ 1587 [03 17]. Įrašas apie tai, ką žodžiu perdavė Maskvos pasiuntiniai E. Rževskis ir Z. Sviazevas, *ibid.*, Nr. 28.

naująją kalendorių 1587 m. birželio paskutinę dieną Varšuvoje, į kurią atvyks visi LK ir LDK luomai, ir jeigu Maskvos valdovas pageidauja į tą suvažiavimą atsiųsti savo didžiuosius pasiuntinius su visais įgaliojimais ir pakankamomis instrukcijomis, bus galima tartis dėl visų dalykų³⁵. Maždaug tokio paties turinio atsakymo raštą pasiuntiniai nuvežė ir Dūmos bajorams³⁶.

1587 m. rugpjūčio 14 d. iš Maskvos į Varšuvą sugrįžo pasiuntiniai Petras Černikovskis ir Bogdanas Oginskis, kurie atvežė 1587 m. balandžio mėn. datuotą Fiodoro Ivanovičiaus laišką LK ir LDK Ponų Taryboms. Laiške rašoma, kad Fiodorui Trojekurovui Jaroslavskui bei djakams Andriejui ir Vasilijui Ščelkalovams pavesta atsakyti pasiuntiniams, kad susitarta pratęsti paliaubas nuo 1595 m. rugpjūčio 3 d. iki 1597 m. lapkričio 1 d. ir nutarta į elekcinį seimą pasiųsti didžiuosius pasiuntinius, kuriems suteikti įgaliojimai tartis dėl visko. Pasiuntiniams Elizarui Rževskui ir Zacharijui Sviazevui liepta laukti didžiųjų pasiuntinių, o LK ir LDK pasiuntiniai P. Černikovskis ir B. Oginskis išleidžiami su tuo raštu³⁷. Pastarieji atvežė ir Dūmos bajorų laišką, kuriame, be to, kas pasakyta Maskvos valdovo laiške, dar pridėta, kad tiek abiejų pusių pasiuntiniai ir žygūnai, tiek pirkliai paliaubų metu gali laisvai, neužkabinėjami, vykti iš vienos valstybės į kitą, ir kad į elekcinį seimą siunčiami didieji pasiuntiniai³⁸.

Pasiuntiniai P. Černikovskis ir B. Oginskis parvežė jau minėtą Maskvoje Dūmos bajorų 1587 m. balandžio 27 d. [05 07 n. st.] pasirašytą³⁹ bei analogišką gegužės 7 d. [n. st.] P. Černikovskio ir B. Oginskio pasirašytą paliaubų sutartį (nuo 1587 m. rugpjūčio 3 d. iki 1589 m. lapkričio 1 d.), kurioje abi pusės įsipareigojo nepradėti karo veiksmų ir į pasienį nesiųsti kariuomenės dalinių, neužiminėti pilių ir miestų bei nedaryti žalos pasienio gyventojams, leisti laisvai atvykti ir išvykti pasiuntiniams, žygūnams ir pirkliais bei prekiauti neapgaudinėjant. Paliaubų metu pasienio nesutarimus turėjo spręsti abiejų pusių pasienio vaivados ir vietininkai⁴⁰.

1587 m. rugpjūčio 14 d. Varšuvos elekciniame seime Ponų Tarybos buvo priimtas Maskvos žygūnas Andriejus Okinfevas, kuris atvežė Maskvos didžiojo kunigaikščio 1587 m. birželio mėn. laišką LK Ponų Tarybai. Jame primenama, kad Maskvos pasiuntiniai Elizaras Rževskis ir Zacharijus Sviazevas buvę pasiųsti su pasiūlymu krikščionybės labui sujungti valstybes, tačiau jie buvę sulaikyti, o į Maskvą atsiųstas P. Černikovskis ir B. Oginskis, su kuriais Dūmos bajorai pasirašė sutartį pratęsti paliaubas iki 1587 m. lapkričio 1 d. Tie pasiuntiniai buvo išsiųsti atgal su pasiūlymu

³⁵ 1587 05 15. Vilnius. Respublikos Ponų Tarybos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, perduotas Maskvos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 29.

³⁶ 1587 05 15. Vilnius. Respublikos Ponų Tarybos laiškas Maskvos Dūmos bajorams, perduotas Maskvos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 30.

³⁷ 1587 04. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas Respublikos Ponų Tarybai, atvežtas 1587 08 14 sugrįžusių pasiuntinių P. Černikovskio ir B. Oginskio, *ibid.*, Nr. 31.

³⁸ 1587 04. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai, atvežtas 1587 08 14 sugrįžusių pasiuntinių P. Černikovskio ir B. Oginskio, *ibid.*, Nr. 32.

³⁹ 1587 05 07 [04 27 s. st.]. Maskva. Paliaubų sutartis (1587 08 03–1589 11 01), pasirašyta djakų Andriejaus ir Vasilijaus Ščelkalovų, *ibid.*, Nr. 33.

⁴⁰ 1587 05 [07]. Maskva. Paliaubų sutartis (1587 08 03–1589 11 01), pasirašyta P. Černikovskio ir B. Oginskio, *ibid.*, Nr. 34.

išrinkti Maskvos didįjį kunigaikštį LK ir LDK valdovu ir sujungti tas valstybes su Maskvos valstybe. Todėl į elekcinį seimą šv. Petro dieną [06 29] turėjo būti pasiųsti didieji pasiuntiniai su įgaliojimais dėl to tartis. Tuo metu pasiuntiniai Elizaras Rževskis ir Zacharijus Sviazervas atvyko į Oršą, ir didiesiems pasiuntiniams buvo liepta palaukti jų Maskvoje, norint gauti žinių. Iš Oršos į Maskvą jie atvyko Švč. Trejybės dieną [05 24] ir pranešė, jog pageidaujama, kad į elekciją būtų pasiųsti didieji pasiuntiniai su įgaliojimais. Tuojau buvo pasiųsti didieji pasiuntiniai – Stepanas Godunovas, Fiodoras Trojekurovas Jaroslavskis, dĵakai Vasilijus Ščelkalovas ir Družina Petelinas, įgalioti tartis dėl Fiodoro Ivanovičiaus išrinkimo LK ir LDK valdovu ir dėl valstybių susijungimo. Tačiau jie birželio 30 dieną į elekciją nesuspėsia, galį atvykti tik liepos 20 (*Pranašo Iljos diena*), todėl reikėtų elekcijos dieną nukelti. Tam ir pasiųstas žygūnas Andriejus Okinfevas su raštu. Per jį prašoma pranešti Maskvos pasiuntiniams, kurią dieną jie turi atvykti į elekciją; ten atvykę jie įgalioti tartis dėl visko⁴¹. Toks pat laiškas buvo atsiųstas ir LDK Ponų Tarybai⁴².

Tą pačią rugpjūčio 14 d. buvo priimti ir minėti Maskvos didieji pasiuntiniai, kurie įteikė įgaliojimo raštą (kredencialus)⁴³. Pasiuntiniai vienas po kito žodžiu išsakė Fiodoro Ivanovičiaus norus, esą M. Haraburda perdavęs Ponų Tarybų pageidavimą po Stepono Batoro mirties jį išrinkti abiejų valstybių valdovu ir susijungti su Maskvos valstybe, kad nebūtų liejamas krikščionių kraujas, kaip kad buvo jo tėvo ir Stepono Batoro valdymo metu, ir kad jį išrinkus visos jėgos būtų nukreiptos prieš Krymą⁴⁴. Buvo perduotas ir tokio paties turinio Dūmos bajorų raštas⁴⁵.

Su tais pasiuntiniais 1587 m. rugpjūčio 25 d. buvo pasirašyta 15 metų taikos sutartis. Sudarant taikos sutartį iš LDK pusės dalyvavo kardinolas, Vilniaus vyskupas Jurgis Radvilas, Vilniaus vaivada, LDK etmonas Kristupas Radvilas, Trakų vaivada Jonas Hlebavičius, Trakų kaštelionas Mikalojus Kristupas Radvilas ir LDK vicekanceris Leonas Sapiega, iš Maskvos pusės – Stepanas Godunovas, Fiodoras Trojekurovas Jaroslavskis, Vasilijus Ščelkalovas ir Foma Družina Petelinas. Taikos sutartis galiojo nuo 1587 m. rugpjūčio 25 d. [15 d. s. st.] iki 1602 m. tos pačios dienos. Abi pusės įsipareigojo tuo metu nepradėti karo veiksmų, į pasienį nesiųsti kariuomenės dalinių, nepažeidinėti senų sienų, pirkliams suteikta teisė laisvai važinėti ir prekiauti visuose miestuose; pasienio ginčus turi spręsti pasienio pilių vietininkai, o jeigu jie neišspręstų, siųsti iš abiejų pusių teisėjus, jeigu ir šie nieko nenutartų, į jų vietą pasiųsti kitus. Kas bus priešas vienai pusei, tas bus priešas ir kitai, jeigu kas užpultų, priešui nepadėti nei žmonėmis, nei pinigais. Kai bus išrinktas naujas LK ir LDK valdovas,

⁴¹ 1587 06. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas LK Ponų Tarybai, atneštas į Varšuvą 1587 08 14 žygūno Andriejaus Okinfevo, *ibid.*, Nr. 35.

⁴² 1587 06. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas LDK Ponų Tarybai, atneštas į Varšuvą 1587 08 14 žygūno Andriejaus Okinfevo, *ibid.*, Nr. 36.

⁴³ 1587 06. Maskva. Įgaliojimo raštas Maskvos didiesiems pasiuntiniams Stepanui Godunovui, Fiodorui Trojekurovui, Vasilijui Ščelkalovui ir Družinai Petelinui, įteiktas Varšuvoje 1587 08 14, *ibid.*, Nr. 37.

⁴⁴ 1587 08 14. Įrašas apie tai, ką priėmimo metu kalbėjo Maskvos pasiuntiniai, *ibid.*, Nr. 38.

⁴⁵ 1587 06. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai, *ibid.*, Nr. 39.

bus pasiūsti pasiuntiniai, kurie patvirtins taikos sutartį bučiuodami kryžių. Abiejų pusių pasiuntiniai galėjo atvykti ir išvykti laisvai, neužkabinėjami. Pasirašytą taikos sutartį su 5 antspaudais LDK pusė atidavė Maskvos pasiuntiniams⁴⁶. Tokią pat pasirašytą sutartį su 4 antspaudais, tik datuotą diena vėliau (7095 m. rugpjūčio 16 d., t.y. 1597 m. rugpjūčio 26 d.), Maskvos pasiuntiniai įteikė LDK Ponų Tarybai⁴⁷.

1587 m. gruodžio 19 d. Brastoje LDK Ponų Tarybos buvo priimti Maskvos pasiuntiniai Elizaras Rževskis ir Zacharijus Sviazevas, kurie atvežė Fiodoro Ivanovičiaus laišką LDK Ponų Tarybai, datuotą 1587 m. rugsėjo mėnesį. Jame sakoma, kad LK ir LDK ponai elekcijos seime Varšuvoje šlovinę jį ir išrinkę valdovu, tačiau dvasininkija ir kai kurie kiti išrinkę imperatoriaus brolių Maksimilijoną, o dar kiti – Švedijos karalaitį, todėl elekcija sužlugusi. Kadangi LDK Ponų Taryba bei riterija ir toliau nori jį išrinkti, todėl verti jo malonės ir pagyrimo. Jis irgi nori būti išrinktas LK ir LDK valdovu, jį išrinkus jie toliau galės naudotis savo laisvėmis ir papročiais, tačiau dabar jis negalės valdyti, nes ne vienas išrinktas, be to, nori, kad jis atsimestų nuo savo tikrojo tikėjimo – stačiatikybės – ir pereitų į Romos katalikų tikėjimą, o to negalį būti. Be to, jis nori būti karūnuojamas pagal graikų apeigas. Tad jis laukias abiejų žemių – LK ir LDK pasiuntinių bei skubaus atsakymo, ką apie tai mano Ponų Taryba⁴⁸. Kartu buvo įteiktas ir pasiuntinių įgaliojimo raštas, datuotas 1587 m. spalio mėnesį⁴⁹. Pasiuntiniai žodžiu dėl išrinkimo valdovu perdavė tą patį, kas buvo ir rašte, ir dar pridūrė, kad turį žinių iš Putivlio ir Černigovo, jog vagys čerkesai plėšikauja prie Dono ir Doneco bei kitur, nužudė Ofonajų Paniutiną prie Putivlio, apiplėšė kai kuriuos kaimus, o sugauti pareiškė, kad juos siunčia iš Perejeslavlio Kijevo vaivados urėdininkas ponas Čirskis ir Kanevo miesto urėdininkas Višneveckis; be to, ir kiti iš pasienio pilių užpuola jų žemę, žudo bei plėšia žmones. Reikia pasienio pilių valdytojams griežtai įsakyti gaudyti vagis ir taikos metu jų į žemę neleisti, o neklaušančius gaudyti ir bausti, tuo tarpu jų pasienio žmonėms esą griežtai įsakyta LDK žmonių neužkabinėti⁵⁰.

1587 m. gruodžio 20 d. tie Maskvos pasiuntiniai iš Brastos buvo išsiųsti atgal, įteikus Ponų Tarybos raštą Maskvos didžiajam kunigaikščiui. Jame pripažįstama, kad būtų buvusi nauda visoms valstybėms ir krikščionybei išrinkus Maskvos didįjį kunigaikštį valdovu ir sujungus valstybes, tačiau tokia buvo Dievo valia, kad taip neįvyko. Vis dėlto siekiant, kad tos valstybės ir toliau gyventų taikoje ir nebūtų liejamas

⁴⁶ 1587 08 25. Varšuva. Paliaubų sutartis 15-ai metų (1587 08 25–1602 08 25), pasirašyta LDK Ponų Tarybos narių – kardinolo Jurgio Radvilo, Jono Hlebavičiaus, Mikalojaus Kristupo Radvilo ir Leono Sapiegos – ir duota Maskvos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 40.

⁴⁷ 1587 08 26. Varšuva. Paliaubų sutartis 15-ai metų (1587 08 25–1602 08 25), antspauduota Maskvos pasiuntinių (4 antspaudai) ir pasirašyta djakų Vasilijaus Ščelkalovo ir Družinos Petelino, *ibid.*, Nr. 41; Б. Н. Флоря, *op. cit.*, c. 29.

⁴⁸ 1587 09. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas LDK Ponų Tarybai, atneštas į Brastą pasiuntinių Elizaro Rževskio ir Zacharijaus Sviazevo 1587 12 19, *LM*, kn. 594, Nr. 42.

⁴⁹ 1587 10. Maskva. Įgaliojimo raštas Maskvos pasiuntiniams E. Rževskiui ir Z. Sviazevui, įteiktas LDK Ponų Tarybai 1587 12 19, *ibid.*, Nr. 43.

⁵⁰ 1587 12 19. Įrašas apie tai, ką Maskvos pasiuntiniai perdavė žodžiu, *ibid.*, Nr. 44.

krikščionių kraujas, buvo sudaryta 15 metų taika, o tuo tarpu linkima sveikatos ir ilgo laimingo valdymo bei draugystės⁵¹.

Kaip nurodo K. Avižonis, nemažai vidutiniosios bei smulkiosios Lietuvos bajorijos palaikė Maskvos didžiojo kunigaikščio kandidatūrą į Respublikos karaliaus sostą, norėdami išvengti karų su Maskva naštos. Tačiau daugeliui buvo priimtinas ir Zigmantas Vaza, už kurio pripažinimą Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu ypač veikė vicekancleris Leonas Sapiega. Vis dėlto kova tarp trijų pretendentų į sostą – Maksimilijono Habsburgo, Fiodoro Ivanovičiaus ir Zigmanto Vazos – baigėsi pastarojo pergale. 1587 m. gruodžio 27 d. Zigmantas Vaza Krokuvos seime buvo karūnuotas Lenkijos karaliumi, o 1588 m. sausio 27 d. prisiekė Lietuvai, patvirtindamas visas jos teises, laisves ir privilegijas⁵².

1589 m. lapkričio 17 d. Dūmos bajorai atsiuntė laišką LDK Ponų Tarybai, kuriame sakoma, kad, kai Fiodoras Ivanovičius po tėvo mirties atsisėdo į sostą, suteikė malonę belaisviams ir juos paleido be išpirkos, o savus žmones, patekusius į LDK nelaisvę, liepė išpirkti. Po Stepono Batoro mirties pasiuntė į elekcinių seimų savo didžiuosius pasiuntinius ir norėjo, nepažeisdamas LK ir LDK bajorų teisių, tapti LK, LDK ir Maskvos valstybių valdovu, kad lengviau būtų atsispirti netikėliams. Dabar gi Krymo caras Kazi Girėjus užpuolė LK ir LDK, o pas Fiodorą Ivanovičių atsiuntė sau artimą žmogų Karačejų Abdulą, prašydamas susidėti su juo ir išvien kariauti prieš LK ir LDK, tačiau Fiodoras Ivanovičius nenorėjęs lieti krikščionių kraujo ir susidėti su totoriais. Tada Krymo totoriai užpuolė pasienį, tačiau buvo visiškai sumušti; paimta daug žymių belaisvių, kurie teigė, kad turkų sultonas liepęs pulti Podolės Kamenecą ir Lvovą. Norėdami apie tai pranešti, pasiuntė žygūną Andriušą Ivanovą, kad krymiečiai ir turkai šią žiemą puls LK ir LDK žemes⁵³.

Tas žygūnas buvo išsiųstas atgal 1590 m. vasario 9 d. su LDK Ponų Tarybos laišku Dūmos bajorams Fiodorui Mstislavskiui, Borisui Godunovui ir Fiodorui Romanovui, kuriame dėkojama už perspėjimą ir sakoma, kad Ponų Tarybos nuomonė apie užsimintą valstybių sąjungą bus pranešta atskirai⁵⁴. Tų pačių 1590 metų balandžio 29 d. į Maskvą buvo pasiųstas žygūnas Jonas Devaltovskis, kuris nunešė Zigmanto Vazos (Žygimanto III) laišką Maskvos didžiajam kunigaikščiui. Jame pranešama, kad dėl pageidaujamos sąjungos prieš netikėlius, apie kurią buvo rašyta Dūmos bajorų laiške, bus siunčiami didieji pasiuntiniai, todėl prašoma atsiųsti apsaugos raštą (gleitą), o žygūną išsiųsti atgal⁵⁵. Siunčiant žygūną buvo duota instrukcija. Jis Maskvos didžiajam kunigaikščiui turėjo įteikti Zigmanto Vazos laišką ir per pristavus perduoti Dūmos bajorams, kad turi jiems Ponų Tarybos raštą. Dūmos bajorams turėjo

⁵¹ 1587 12 20. Brasta. LDK Ponų Tarybos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, perduotas Maskvos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 45.

⁵² K. Avižonis, *op. cit.*, p. 259–260.

⁵³ 1589 11 17 [11 07 s. st.]. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas LDK Ponų Tarybai, *LM*, kn. 594, Nr. 46.

⁵⁴ 1590 02 09. Vilnius. LDK Ponų Tarybos atsakymas Maskvos Dūmos bajorams, perduotas per Maskvos žygūną Andriušą Ivanovą, *ibid.*, Nr. 47.

⁵⁵ 1590 04 29. Varšuva. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, pasiųstas su žygūnu Jonu Devaltovskiui, *ibid.*, Nr. 48.

pasakyti, kad dėl per Andriušą Ivanovą atsiųstame jų laiške minimos valstybių sąjungos Zigmantas Vaza pas juos tartis pasiūš didžiuosius pasiuntinius, o paskui konfidencialiai (*а склонивши се до них близко мовити будем*) pasakyti, kad krikščionių tikėjimo priešai, netikėlių valdovai, sumanė lieti krikščionių kraują ir juos imti į netikėlių nelaisvę, todėl abu etmonai – LK ir LDK – jo didenybės karaliaus įsakymu jau turi parengę kariuomenę ir nedelsdami duos atkirtį pagonių jėgoms, todėl būtų gerai, kad Maskvos valstybėje esantis caraitis Amurat Girėjus būtų arti tos vietos, kur vyks mūšis su pagonių kariuomene. Pageidautina, kad jie Fiodorą Ivanovičių paprašytų parašyti laišką Amurat Girėjui, kad šis su kariuomene ar vienas būtų kurioje nors pilyje – Putivlyje, Černigove ar kurioje kitoje arčiau totorių pasienio. Tuo tarpu visuose kituose reikaluose žygūnas turi pagarbiai ir padoriai elgtis, saugodamas savo valdovo garbę⁵⁶.

1590 m. balandžio 29 d. LK ir LDK Ponų Tarybų rašte Dūmos bajorams atskoma į jų raštą, atsiųstą per Andriušą Ivanovą, dėl sąjungos prieš netikėlius, taip pat rašoma, kad belaisvių paleidimas Fiodorui Ivanovičiui atsisėdus į sostą yra vertas pagarbos, tačiau primenama, kad ir Steponas Batoras suteikė malonę žmonėms, kai daugybė jų su pilimis pateko į mūsų kariuomenės rankas, – be jokios išpirkos paleido iš Polocko, Ušos, Turovlės, Veližo, Nevelio, Usviato ir kitų pilių, išskyrus vaivadas ir kariuomenės vadus, tik už pastaruosius buvo reikalaujama išpirka. Primenama, kaip elgėsi su mūsų žmonėmis Ivanas IV, kai jam pasidavė Polockas, kokią didelę išpirką už juos paėmė. Sakoma, kad nepamiršta, jog po Stepono Batoro mirties maskvėnai norėjo taikos ir valstybių sąjungos, siuntė į elekcinį seimą savo didžiuosius pasiuntinius, su kokiais pasiūlymais jie atvyko į elekciją, tačiau buvusi tokia Viešpaties Dievo valia, kad valdovu mums davė karalių ir didįjį kunigaikštį Zigmantą Vazą iš Jogailaičių giminės, laimingai valdžiusios LK ir LDK daugelį amžių. Maskvos valdovas pasielgęs kaip tikras krikščionis – perspėjęs apie totorių ir turkų ketinimą pulti LK ir LDK ir nesusidėjęs su netikėliais. Tačiau mūsų valdovui totorių belaisviai sakė, kad Fiodoras Ivanovičius su Krymo caru sudarė taiką 40 metų ir Krymo carui Kazi Girėjui davė 50000 raudonųjų auksinių bei daugybę dovanų, kad kariautų prieš mūsų valstybes ir lietu krikščionių kraują. Be to, jūsų valdovas, sudaręs su mumis taiką, klasta užpuolė mūsų žemes tada, kai mūsų valdovas su savo tėvu, Švedijos karaliumi, susitiko Tāline (Revelyje), ir tik LK etmono ir mūsų valdovo žmonių budrumo dėka neturėjo naudos, nes keliose vietose buvo sumuštas. Nors žodžiais linkite mums gero ir siūlote draugystę, tačiau mūsų valdovo pilis Livonijos žemėje, šiuo metu valdomas Švedijos karaliaus, puolate, o jos pagal taikos sutartį priklauso mūsų valstybėms – tai Rugodivas, vadinamas Narva, ir kitos, prie kurių neturėjote siųsti savo kariuomenės. Jūsų valdovas Švedijos karaliui parašė negirdėtą dalyką – neva LDK žmonės norėjo būti valdomi jūsų valdovo, o apie tai valdant mūsų valdovui net ir mintyse nebuvo. Be to, rašydami Ponų Tarybai, nenorėjote net paminėti mūsų valdovo Zigmanto Vazos titulo, tarsi mes iki šiol būtume bevaldoviai. Ir nors mūsų valdovas buvo kitos nuomonės apie jūsų valdovo draugiškumą, tačiau dėl visų krikščionių gerovės mes išprašėme jį pasiųsti didžiuosius

⁵⁶ [1590 04 29]. Varšuva. Instrukcija žygūnui Jonui Devaltovskiui, siunčiamam pas Maskvos didįjį kunigaikštį ir Dūmos bajorus, *ibid.*, Nr. 49.

pasiuntinius pas jų valdovą tartis dėl draugystės ir sąjungos prieš visus pagonis. Mūsų žygūnas Jonas Devaltovskis apie kitus reikalus jums perduos žodžiu, jūs turite juo tikėti ir neužlaikydami išleisti jį atgal⁵⁷.

1590 m. birželio mėn. Fiodoro Ivanovičiaus rašte Zigmantui Vazai pranešama apie tai, jog per Joną Devaltovskį didiesiems pasiuntiniams pasiųstas apsaugos raštas, kad jie laisvai galės atvykti ir išvykti, ir kad žygūnas išleistas⁵⁸. Tos pačios datos Dūmos bajorų rašte LK ir LDK Ponų Taryboms jau įrašytas Zigmanto Vazos titulas ir teisinamasi dėl to, kad titulas nebuvo paminėtas ankstesniame laiške, neva jie manę, kad Zigmantas Vaza išvykęs atgal pas savo tėvą Švedijos karalių Johaną, nes esą įprasta, kad naujas valdovas apie atsisėdimą į sostą praneša kitiems valdovams; tuo tarpu Zigmantas Vaza neprisiuntė nei žygūnų, nei pasiuntinių, nors elekcijos seime sudarytoje 15 metų taikos sutartyje parašyta, kad išrinktas valdovas turi pasiųsti pasiuntinius patvirtinti sutartį bučiuojant kryžių. Be to, per Maskvos žygūną Andriušą Ivanovą atsiųstame laiške nebuvo jų valdovo titulų, todėl Zigmantui Vazai net rašyti nenorėjęs ir tik jį išprašę pasiųsti garantinį raštą pasiuntiniams. O dėl to, kad neva mūsų valdovas sudarė 40 metų taiką su Krymo caru ir jam sumokėjo 50000 auksinų, neverta net kalbėti, tai tik Dievo ir visų krikščionių priešų užmačios sukiršinti krikščionių valstybes. Apie kitus skaudžius reikalus (*о обидных делах*) viskas būsią pasakyta pasiuntiniams, o į tai, kas perduota per žygūną Joną Devaltovskį žodžiu, per jį atsakoma irgi žodžiu⁵⁹.

1590 m. gegužės 20 d. Žygimanto Vazos pasiuntiniams į Maskvą – Palenkės vaivada Stanislovui Radziminskiui, LDK vicekancleriui Gabrieliui Vainai ir LDK raštininkui Motiejui Vainai – buvo duotas įgaliojimo raštas (kredencialas) dėl sutarties su Maskvos didžiuoju kunigaikščiu⁶⁰. Tų pačių metų balandžio 25 d. instrukcijoje pasiuntiniams nurodoma palinkėti Maskvos valdovui ilgo ir laimingo valdymo, pasakyti, kad kaip ir su kitais krikščionių valdovais, taip ir su juo norima gyventi taikiai ir bendromis jėgomis kovoti prieš krikščionybės priešus pagonis. Vis dėlto, nepaisant pareikšto noro gyventi taikiai, jis pradėjęs užiminėti mūsų pilis Livonijoje, apgulęs Rugodivą, arba Narvą, užėmęs kai kurias tėvonines Švedijos Karalystės pilis; taip didinama neapykanta tarp krikščionių ir liejamas kraujas, nes kiekvienas privalo ginti savo nuosavybę. Tačiau, Ponų Taryboms prašant, norėdami sureguliuoti senus ir naujus nesutarimus, siunčiame pasiuntinius su įgaliojimais sudaryti amžinąją taiką ir sąjungą, kad galėtų taikiai sugyventi LK, LDK ir Švedijos Karalystė su Maskvos valstybe. O kai bus paskirti Dūmos bajorai derėtis, pasiuntiniai turi priminti, kokią žalą darė Lenkijos karalių ir Lietuvos didžiųjų kunigaikščių nesantaika su Maskvos didžiaisiais kunigaikščiais – daug krikščionių kraujo buvo pralieta, o pagonių jėga

⁵⁷ 1590 04 29. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybos laiškas Maskvos Dūmos bajorams, pasiųstas su žygūnu J. Devaltovskiu, *ibid.*, Nr. 50.

⁵⁸ 1590 06. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas Zigmantui Vazai, pasiųstas su žygūnu Jonu Devaltovskiu, *ibid.*, Nr. 51.

⁵⁹ 1590 06. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai, *ibid.*, Nr. 52.

⁶⁰ 1590 05 20. Varšuva. Įgaliojimo raštas į Maskvą siunčiamiems Respublikos pasiuntiniams Stanislovui Radziminskiui, Gabrieliui ir Motiejui Vainoms, *ibid.*, Nr. 53.

didėjo ir plito. Maskvos didžiojo kunigaikščio protėviai daugelį žemių, pilių ir miestų atėmė iš LDK, ypač tada, kai LDK kariavo su pagonimis: buvo užimtas Didysis Naugardas, paskui Pskovas, Didieji Lukai ir kitos pilys – Smolenskas, Seversko žemė, o neseniai ir Livonija. Dabartinis didysis kunigaikštis Fiodoras Ivanovičius irgi neatsisakė kėslų, nepaisydamas elekciniame seime keliolikai metų sudarytos taikos sutarties. Kai karalius nesitikėjo nedraugiškumo, apgulė, apšaudė iš patrankų ir puolė Narvos pilį ir miestą Livonijos žemėje, į kurią LK ir LDK turi teisę. Be to, paėmė keletą tėvoninių (Švedijos) pilių – Jangorodą, Ivangorodą, Kopeją ir kitas. Ir tik Ponų Taryba išprašė už tai nekeršyti, bet pasiūsti pasiuntinius ir tartis. Jeigu Dūmos bajorai iš tiesų linki Fiodorui Ivanovičiui santarvės ir taikos su Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu bei Švedijos karaliumi, turi patarti neteisėtai užimtas LDK pilis grąžinti, taip pat ir tas, kurias atėmė iš Švedijos Karalystės. Be to, jeigu Fiodoras Ivanovičius mirtį nepalikęs įpėdinių, tada Maskvos žmonės neturėtų rinkti savo valdovo mums nežinant ir nepritariant. Taip pat turėtų būti leidžiama tiek bajorams, tiek kitiems žmonėms išvykti tarnauti ar mokytis be trukdymų, abiejų pusių pirkliams be pavojaus ir suvaržymų važinėti su prekėmis ir prekiauti, vesti lenkui ir lietuviui Maskvoje, o maskvėnui – Lietuvoje ir Lenkijoje. Abi pusės privalo išduoti pabėgėlius ir išdavikus ir jų pas save nepriimti. Kadangi LK yra nustatytas mokestis gynybai nuo totorių ir iki 100000 auksinų kasmet sunašama į Ravą ir panaudojama samdyti kariams prieš totorius, tokią pat sumą į tam tikrą vietą kasmet turi sumokėti ir Maskva, o prireikus panaudoti prieš totorius. Kilus nesutarimams tarp valstybių dėl ribų, žemės, vandenų ar eilinių skriaudų, nepažeisti taikos ir nepradėti karo; ginčus turi spręsti abiejų pusių komisarai ir bausti kaltuosius. Kiti punktai – sąjunga (unija) ir amžinasis susijungimas – paliekami pasiuntinių nuožiūrai, ir jeigu maskvėnai bus linkę į tokią sąjungą, turi nedelsdami atiduoti Didįjį Naugardą ir Pskovą su priemiesčiais, o dėl Smolensko, Seversko Kunigaikštystės, Didžiųjų Lukų ir Polocko žemėje pastatytų pilių – Nevelio, Sebežo, Opočkos ir Zavoločės – turi jų reikalauti, kol įstengs, bet dėl sąjungos galėtų ir atsisakyti, tačiau Smolenską su Neveliu ir Sebežą atgauti turėtų. Be to, turi perspėti ir reikalauti, kad Maskvos didysis kunigaikštis nesivadintų ir Livonijos valdovu, o Livonijos pilis, kurias valdo Švedijos karaliai (Narvą, vadinamą Rugodivą, Sireną⁶¹, Adežą (Adziežą)⁶², Tolščeborą⁶³, Rakoborą⁶⁴, Revelį, vadinamą Kolyvane⁶⁵, Koloverą⁶⁶, Pachtelį⁶⁷, Pigoveksą⁶⁸, Obsielį⁶⁹, Vigalą⁷⁰) ir į kurias turi teisę LK ir LDK, sutartyje įrašyti karaliaus pusėje. Derybose pasiuntiniai turi saugoti jo karališkosios didenybės ir Respublikos orumą bei laisves, taip pat siekti, kad Maskva ir su Švedijos karaliumi

⁶¹ Syrenetz, Vasknarva.

⁶² Neuemühle.

⁶³ Tolsburg.

⁶⁴ Wesenberg, Rakvere.

⁶⁵ Tallinn.

⁶⁶ Kellavere.

⁶⁷ Pachel, Pahkla?

⁶⁸ Vana Piigaste?

⁶⁹ Appelsee, Uibujärve?

⁷⁰ Vana Vigala.

sudarytų amžinąją taiką, užimtas pilis – Jamgorodą⁷¹, Ivangorodą, Kopecį (Koporę) ir kitas tuojau grąžintų Švedijai, taip pat atlygintų Narvai ir kitoms pilims padarytus nuostolius. Jeigu tų pilių Švedijos karaliui grąžinti nenorės, vis dėlto pasiuntiniai turi sudaryti taiką tarp LK, LDK ir Maskvos, tačiau su sąlyga: jeigu Maskvos didysis kunigaikštis norės pradėti karą su Švedija, Zigmantas Vaza ją, kaip savo tėvoniją, gelbės ir gins, tuo nepažeisdamas taikos sąlygų. Pasiuntiniai taip pat turi stengtis išreikalauti, kad būtų suteikta nemaža pagalba žmonėmis ar pinigais, patrankomis, sviediniais ar paraku kovojant prieš turkus ir totorius. Taip pat turi reikalauti teisingumo: kad būtų atsilyginta už Zenovo Zareckio, Luko Mamoničiaus bei kitų pirklių (dar Žygimanto Augusto valdymo metu) paimtas į Maskvos išdą ir negrąžintas prekes. Visa kita pavedama pasiuntinių nuožiūrai, kad tik būtų nepažeistas valdovo orumas ir būtų nauda bei saugu Respublikai⁷².

1590 m. spalio 25 d. atvykusių į derybas Dūmos bajorų – Stepano Godunovo, Bogdano Saburovo, djakų Andriejaus ir Vasilijaus Ščelkalovų bei Elizaro Vyluzčino – pateiktose sąlygose be kita ko sakoma, kad iš to, kas perduota nuo Zigmanto Vazos, jie suprato, jog šis juos laiką nenorinčiais taikos ir pradėjusiais puldinėti Livonijos pilis – Rugodivą, arba Narvą, į kurias reiškia pretenzijas LK ir LDK, taip pat Švedijos pilis, ir kad nesilietų krikščionių kraujas atsiuntęs pasiuntinius susitarti dėl amžinosios taikos ir sąjungos prieš netikėlius. Tačiau Fiodoras Ivanovičius pats vedęs savo rusų ir totorių karius atsiimti tėvonijos – Naugardo žemės, Ivangorodo, Jamgorodo, Koporės ir Korelos⁷³ pilių, o Livonijoje – Rugodivo, nes jas iš jo tėvo Ivano IV atėmė Johanas, Švedijos karalius, kuris, kaip ir Steponas Batoras, sulaužė sutartį. Ivanas IV Steponui Batorui Livonijos pilis paliko tik paliaubų sutartimi, taigi dabar Zigmantui Vazai su Ponų Taryba nepridera jų reikalauti. Švedijos karalius Johanas turėjo laiko atsiųsti pasiuntinius prie Ivangorodo, tačiau jis norėjo Korelos ir Rugodivo, kitų vokiečių miestų Livonijos žemėje. Mes, Boriso Godunovo prašomi, nutarėme sudaryti trumpas paliaubas su Rugodivo vaivadomis ir, atsiėmę Ivangorodą, paėmę Koporę, pasitraukėme nuo Rugodivo ir išėjome iš Švedijos žemės. Tuo tarpu Livonijos žemė, ne tik Rugodivas ir Kolyvanė, nuo amžių ir protėvių yra Maskvos didžiojo kunigaikščio tėvonija, nors dabar ir valdo Švedijos karalius Johanas, ir mes norėsime tai atsiimti. Ir Livonijos magistras, ir vyskupas buvo atsiuntę pas Ivaną IV pasiuntinius maldauti ir atgailauti už savo kaltes ir šis jiems atleido, nes jie pasižadėjo prie nieko neprisidėti, konkrečiai – prie LK ir LDK, turėjo mokėti duoklę po vokišką grivną už žmogų, bučiavo kryžių ir pridėjo savo antspaudus. Magistras Vilhelmas Fürstenbergas sulaužė sutartį, todėl Ivanas IV supyko: pasiuntė į Livoniją kariuomenę ir paėmė ją į nelaisvę; Žygimantas Augustas tuo metu jų neužtarė net žodžiu. Ir kai Ivanas IV tą savo tėvoniją nusiaubė už nepaklusnumą, užėmė daugelį miestų, tik tada Žygimantas Augustas su švedų ir danų valdovais ėmė pulti mūsų tėvoniją ir imti pilis. Kad nesilietų kraujas, siuntėme pasiuntinius norėdami taikos. O šią vasarą Zigmantas Vaza atsiuntė Joną Devaltovskį su laiškais mums ir Dūmos

⁷¹ Jamburg.

⁷² 1590 04 25. Varšuva. Instrukcija į Maskvą siunčiamiems Respublikos pasiuntiniams Stanislovui Radziminskiui, Gabrieliui ir Motiejui Vainoms, *LM*, kn. 594, Nr. 54.

⁷³ Nuo 1295 m. – Korela, 1611–1948 m. – Kexholm; dabar – Priozersk.

bajorams pranešdamas, kad LK ir LDK etmonai pasiruošę atremti turkus bei totorius, todėl ir mums vertėtų pasiųsti į Severską savo kariuomenę su Krymo caraičiu Murat Girėjumi. Mes pasiuntėme 40000 karių į tas pilies ir iš jūsų etmonų laukėme žinios, nors nepasiruošus nereikėjo to daryti, nes Steponas Batoras neseniai buvo paėmęs Pskovą, Didžiuosius Lukus ir kitas pilies, o atamanai iš Kanevo ir Čerkasų užpuolė Voronežą prie Dono, naktį pilių sudegino ir nužudė mūsų vaivada. Kur tai matyta, kad paliaubų metu puldinėtų krikščionis. O Murat Girėjaus nepasiuntėme todėl, kad jis mūsų reikalais Astrachanėje. Tik bajorų prašomi nutarėme su jumis vesti derybas⁷⁴.

1590 m. spalio 29 d. LK ir LDK pasiuntinių atsakyme į Dūmos bajorų pareiškimą pagiriamas Maskvos valdovas už pastangas sudaryti sąjungą prieš totorius ir turkus, tačiau į norą suvienyti valstybes per pasiuntinius elekciniame seime sakoma, kad LK ir LDK Ponų Taryboms vienoms be valdovo neįprasta spręsti tokius dalykus, kaip ir vienam valdovui be Ponų Tarybų. Vėl primenama, kad neužtenka vien norėti taikos, bet reikia prisiminti, kad Maskvos valdovo pirmtakai daugelį pilių, miestų ir valsčių atplėšė nuo LDK, ypač tada, kai būdavo paliaubos. Ir dabar tebesilietų kraujas, jeigu ne Ponų Tarybų pastangos ir patarimai savo karaliui nekeršyti, bet tartis. O dėl Livonijos, kad neva jūsų valdovas į ją turis kažkokių teisių, tai Livonija seniai valdoma mūsų valdovo protėvių ir dabar teisėtai priklauso mūsų valdovui. Tą įrodinėti livoniečių raštais nebereikia, nes pats Viešpaties Dievas teisingumo dėlei mums atidavė – jūsų valdovo tėvas pats tas užimtas Livonijos pilies buvo priverstas gražinti Steponui Batorui, todėl ne tik kalbėti apie teises į Livoniją, bet ir jos vardo minėti titule negalite, nes žmonės neturi prieštarauti Viešpaties Dievo šventajam teisingumui ir apie tai kalbėti neverta. O dėl to, kad Steponas Batoras sulaužė paliaubas, ne tik jūs, bet ir visos kitos tautos žino, kad tai padarė jūsų valdovas. Voronežas kazokų buvo sudegintas be jo karališkosios malonybės įsakymo, ir kai ta žinia pasieks mūsų valdovą, jis įsakys tuos savavališkus žmones sugauti ir nubausti⁷⁵.

1590 m. lapkričio 4 d. maskvėnai pasiuntiniams perdavė kitas sąlygas dėl Švedijos karaliaus užimtų pilių, neva Maskvos valdovo tėvonijos. Kai maskvėnai užėmė Didįjį Naugardą, Rugodivo vaivados, matydami neturį jėgų apsiginti, Borisui Godunovui atidavė Naugardo žemes, Ivangorodą, Koporę. Tada jis liepė pasitraukti nuo Rugodivo ir sudaryti trumpalaikes paliaubas iki 1591 m. sausio 6 d. [*s.st.*] (*до Крещения Христова*). Tuo tarpu Johanas turėjo atsiųsti pasiuntinius prie Ivangorodo tartis dėl Korelos ir Rugodivo, tačiau jo pasiuntiniai dėl Rugodivo ir Livonijos pilių nieko nesusitarė ir po 4 susitikimų išvyko; tą pačią naktį vokiečių žmonės sulaužė paliaubas apgulė Ivangorodą, tačiau paskui pabėgo. Švedai sulaužė 1588–1590 m. paliaubų sutartį, todėl mes vėl žygiavome prie Rugodivo ir kitų miestų atsiimti savo. Krymo caras Kazi Girėjus buvo atsiuntęs pasiuntinį Abdulą su Turkų sultono prašymu drauge pulti LK ir LDK, tačiau bajorų prašomi to atsisakėme ir apie tai per žygūną pranešėme jums. O jūs tyčia atsiuntėte pasiuntinį dėl bendros kovos su turkais ir

⁷⁴ [1590] 10 25. [Maskva]. Maskvos Dūmos bajorų sąlygos, pateiktos Respublikos pasiuntiniams pirmajame posėdyje, *LM*, kn. 594, Nr. 55.

⁷⁵ [1590] 10 29. [Maskva]. Respublikos pasiuntinių atsakymas antrajame posėdyje į Maskvos Dūmos bajorų 10 25 pateiktas sąlygas, *ibid.*, Nr. 56.

totoriais. Jūsų žmonės sudegino Voronežą. O Krymo žygūnai, kurie buvo pas jus ši rudenį nuo caro Kazi Girėjaus, pranešė apie jūsų norą susitarti su jais prieš mus. Taigi sulaužėte 15 metų paliaubų sutartį. Valdote Veližą, pagal sutartį priklausančią Toropēcui. Išskaičiuojamos ir kitos skriaudos, padarytos pasienyje Stepono Batoro valdymo metu⁷⁶.

1590 m. lapkričio 11 d. LDK ir LK pasiuntiniai į Dūmos bajorų kaltinimus dėl Švedijos karaliaus sulaužytos sutarties, dėl Rugodivo, arba Narvos, užpuolimo ir dėl to, kad maskvėnai nori toliau pulti švedus, atsakė, jog būtų negražu, kad LK ir LDK valdovas eitų prieš tėvą. Jis nori taikos tarp jūsų valstybės ir LK, LDK bei Švedijos, nes jeigu nebus taikos su Švedija, nebus ir su mumis. Ir jeigu Maskvos valdovas nori kariauti su Švedija ir imti jos piliis, tai, žinoma, jo valia, bet kaip tas karas baigsis ir ką atneš, tik pats Dievas gali žinoti – darbą pradėti lengviau, negu baigti, tad ir mūsų valdovas negalės neginti savo tėvo ir savo tėvonijos. Mūsų valdovas išvelgia jūsų valdovo nenorą taikiai sugyventi. Nelabai galima tikėti totorių ir turkų belaisvių kalbomis. LDK ir LK priklausančios Narvos puolimas ir jo karališkosios malonybės valdinių latvių ėmimas į nelaisvę, žemių užėmimas prie Dorpat⁷⁷, galvijų pagrobigmas prie Livonijos Naugarduko⁷⁸, leidimas pirkliams važinėti tik iki Smolensko negerina santykių⁷⁹.

1591 m. sausio mėn. [9 d.] Fiodoro Ivanovičiaus raštas (ratifikuota taikos sutartis) Zigmantui Vazai kalba apie pasiuntinius ir derybas, 12 metų taikos sutartį (1591–1602), išvardijami miestai, kas kieno pusėje⁸⁰. Analogiškas ratifikavimo raštas (bučiuojant kryžių) Maskvoje buvo duotas ir LK bei LDK pasiuntinių. Joje pasiuntinys S. Radziminskis pasirašyti negalėjo, nes mirė⁸¹.

1591 m. sausio 19 d. [9 d. s. st.] Dūmos bajorai pasirašė sutartį su LK ir LDK pasiuntiniais: susitarta dėl paliaubų su Švedijos karaliumi Johanu, truksiančių nuo 1591 m. sausio 4 d. [1590 m. kalėdų s. st.] iki tos pačios 1592 m. dienos, o tuo metu Johanas turi atsiųsti didžiuosius pasiuntinius, kuriems Fiodoras Ivanovičius siunčia garantinį raštą⁸².

1591 sausio 9 d. [19 d.] patvirtinta Maskvos sutartis su pasiuntiniais dėl Livonijos pilių, esančių Švedijos karaliaus žinioje, – Rugodivo⁸³, Adežo, Rakoboro, Tolščeboro,

⁷⁶ [1590] 11 04. [Maskva]. Maskvos Dūmos bajorų sąlygos, įteiktos Respublikos pasiuntiniams trečiajame posėdyje, *ibid.*, Nr. 57.

⁷⁷ Tartu.

⁷⁸ Neuhausen, Vastseliina.

⁷⁹ [1590] 11 04. [Maskva]. Respublikos pasiuntinių atsakymas Maskvos Dūmos bajorams, *LM*, kn. 594, Nr. 58.

⁸⁰ 1591 01. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio Fiodoro Ivanovičiaus ratifikuota (bučiuotas kryžius) 12-os metų (1591–1602) paliaubų sutartis, duota Respublikos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 59.

⁸¹ [1591 01. Maskva]. Zigmanto Vazos pasiuntinių Gabrielio ir Motiejaus Vainų (S. Radziminskis buvo miręs) ratifikuota (bučiuojant kryžių) 12-os metų paliaubų sutartis, duota Maskvos didžiajam kunigaikščiui, *ibid.*, Nr. 60.

⁸² 1591 01 19 [01 09 s. st.]. Maskva. Maskvos Dūmos djakų Andriejaus ir Vasilijaus Ščelkalovų bei Elizaro Vyluzčino su Respublikos pasiuntiniais pasirašyta metų (1591 01 04–1592 01 04) paliaubų sutartis su Švedijos karaliumi Johanu, *ibid.*, Nr. 61.

⁸³ Narva.

Kolyvanės⁸⁴, Patco⁸⁵, Kolovero, Ligovero⁸⁶, Apelės⁸⁷, Vygolmuižos⁸⁸. Jos paliaubų sutartyse neįrašytos, bet jas Švedija (išskyrus Rugodivą) perleidžia LK ir LDK ir joms taip pat galioja 12 metų sutartis, o Maskvos pusėje – Ivangorodas, Jamas (Jamburgas), Koporė, Naugardo žemė, Gdovas, Pskovo žemė. Dėl Rugodivo nesusitarta, tačiau ir prie jo nesiųsti kariuomenės ir nepulti iki termino pabaigos (1592 m. sausio 4 d. *n.s.*)⁸⁹. Tokią pat sutartį išdavė ir LK bei LDK pasiuntiniai⁹⁰. Tuo pat metu susitarta ir dėl trumpalaikių (iki 1592 m. Kalėdų) paliaubų tarp Maskvos ir Švedijos, kad Švedijos karalius turėtų laiko atsiųsti pasiuntinius deryboms⁹¹.

1591 m. balandžio mėn. Maskvos didysis kunigaikštis išdavė įgaliojimo raštą (kredencialus) savo pasiuntiniams – Michailui Saltykovui Morozovui, Ignatijui Tatiščevui, djakams Zacharijui Sviazevui ir Posnikui Dmitrijevui, kurie atvyko į Janovčą pas Zigmantą Vazą⁹². Atvykę pasiuntiniai pareiškė, kad su Zigmanto Vazos pasiuntiniais Maskvoje buvo daug kalbėta, tačiau dėl sąjungos prieš totorius ir turkus nesusitarta; vėl pareikštos pretenzijos dėl Voronežo sudėginimo ir dėl to, kad Toropeco, Lukų, Nevelio, Černigovo valsčiuose ir Pskovo apskrityje pažeidžiamos senos sienos, kad, nepaisant taikos sutarties, buvo užimtas Veližo valsčius ir kad 12 metų taikos sutartis su Maskvos valdovo antspaudu buvusi pasiųsta su Zigmanto Vazos pasiuntiniais, todėl dabar reikia sutartį perrašyti, uždėti Zigmanto Vazos antspaudą ir pabučiuoti ant abiejų sutarčių padėtą kryžių, o savo sutartį atiduoti Maskvos pasiuntiniams. Taip pat pareikštas nepasitenkinimas Švedijos karaliaus Johano veiksmais⁹³. Pasiuntiniai taip pat atnešė Maskvos valdovo atsakymą dėl pirklių turto ir bajorų privilegijų, dingusių paėmus Polocko ir kitas pilis (LDK pasiuntinių buvo pateiktas sąrašas, kuris ir įrašytas), atsakoma į kiekvieną to sąrašo punktą (suprantama, kaltinant lietuvius ir reiškiant pretenzijas dėl Maskvos pirklių nuostolių Vilniuje ir kitur). Taip pat pateikė sąrašą skriaudų, padarytų paliaubų metu⁹⁴.

⁸⁴ Tallinn (Rewel).

⁸⁵ Patsu.

⁸⁶ Ligfer, Liigvere.

⁸⁷ Appelsee, Uibujärve.

⁸⁸ Vana Vigala.

⁸⁹ 1591 01 19 [01 09 *s. st.*]. Maskva. Maskvos pusės duotas susitarimas Respublikos pasiuntiniams, kad 12-os metų paliaubų sutartis galioja ir Švedijos valdžioje esančioms Livonijos pilims, *LM*, kn. 594, Nr. 62.

⁹⁰ [1591 01 19. Maskva]. Respublikos pasiuntinių susitarimas su Maskvos bajorais dėl 12-os metų paliaubų sutarties galiojimo ir Švedijos valdžioje esančioms Livonijos pilims, turinčioms atitekti Respublikai, *ibid.*, Nr. 64.

⁹¹ 1591 01 19. Maskva. Maskvos ir Respublikos pasiuntinių susitarimas dėl metų paliaubų su Švedija, kad Švedijos karalius turėtų laiko atsiųsti į Maskvą pasiuntinius deryboms, *ibid.*, Nr. 63.

⁹² 1591 04. Maskva. Įgaliojimo raštas Maskvos didiesiems pasiuntiniams – Michailui Saltykovui Morozovui, Ignatijui Tatiščevui bei djakams Zacharijui Sviazevui ir Posnikui Dmitrevui, atvykusiems pas Zigmantą Vazą į Janovką, *ibid.*, Nr. 65.

⁹³ [1591]. Įrašas apie tai, ką kalbėjo Maskvos pasiuntiniai, *ibid.*, Nr. 66.

⁹⁴ [1591]. Įrašas apie Maskvos pasiuntinių perduotą atsakymą dėl pirklių skriaudų ir bajorų privilegijų, dingusių paimant Polocko pilį, *ibid.*, Nr. 67.

Maskvos pasiuntiniams buvo atsakyta, kad sudaryti sąjungą kliudė neišspręsti įsisenėję nesutarimai – negrąžintos pilys, miestai, žemės ir valsčiai, įvairiu metu klasta užgrobti Fiodoro Ivanovičiaus tėvo, nes šventasis teisingumas reikalauja, kad niekas nieko svetimo nevaldytų, bet grąžintų. Dėl karo su totoriais ir turkais, tai šie išsigando pasirengusios kovai mūsų etmonų kariuomenės ir atsisakė savo ketinimų, tačiau pagirtina, kad Fiodoras Ivanovičius irgi pasiuntė savo kariuomenę mums padėti. Dėl neva daromų antpuolių iš Kanevo, Čerkasų, Perejeslavlio ir Voronežo sudeginimo – tai padarė savavališki žmonės be mūsų įsakymo, per juos ir turkų valdovas ne kartą patyrė nuostolių, todėl tuos savavalius visada liepiame gaudyti ir bausti mirtimi, o sugautieji jau nubausti. Dėl kitų pasienio vietų puldinėjimų – Toropeco, Lukų, Nevelio, Černigovo ir Pskovo apskrityse bei Veližo valsčiaus užėmimo taikos metu, tai mes norime išlaikyti tas sienas, kurios buvo Stepono Batoro valdymo metu, ir tų ribų peržengti neliepiame, tačiau jūsų žmonės lenda į Livonijos ir kitas mūsų žemes, jas atiminėja, žudo žmones ir daro kitokią žalą, o Veližo valsčius atgautas ne taikos metu – Steponas Batoras jį atsiėmė kariaudamas su Ivanu IV. Šis valsčius paliaubų sutartyje jūsų pusėje įrašytas per klaidą, nes jūsų bajorai, kurie sudarė paliaubas, įrodinėjo, neva yra kitas Veližo valsčius prie Toropeco, kuris visada priklausęs Toropecui, o ne tas, kuris visada buvo prie Veližo pilies. Paliaubų sutartį mes liepėme perrašyti ir uždėti mūsų LDK antspaudą, ant abiejų sutarčių bučiavome kryžių dalyvaujant jūsų didiesiems pasiuntiniams tuo patvirtindami, kad laikysimės tų sienų, kurios buvo nustatytos Steponui Batorui valdant, o Veližas pasiliks mūsų pusėje. Ir jeigu bus puolamas mūsų tėvas – Švedijos karalius, mes jį ginsime, tačiau tuo paliaubų nepažeisime. Taip pat priminta, kad Fiodoras Ivanovičius turi atlyginti jo tėvo padarytus nuostolius Lietuvos pirkliams⁹⁵. Atskirai atsakyta į djako Posniko Dmitrijevo, pasiuntinio „virš normos“, ne pagal papročius, kalbą dėl paliaubų su Švedijos Karalyste. Teigta, kad Ivanas IV norėjo išskirti Švedijos karalių su karaliene Kotryna, tačiau jam tai nepavyko, užtat Švedijos karaliaus pasiuntinius, atvykusius tartis ir turinčius apsaugos raštus (gleitus), visaip šmeižė, iš jų tyčiojosi, nors tai ir nepridera krikščioniui valdovui, tačiau mes, norėdami tarp jūsų ir Švedijos taikos, tai stengėmės pamiršti, o Fiodoras Ivanovičius nenorėjo sudaryti taikos sutarties, nors mes visada norėtume gyventi taikiai⁹⁶.

Maskvos pasiuntinių akivaizdoje buvo prisiekta bučiuojant kryžių, padėtą ant sutarčių; taip Zigmantas Vaza ratifikavo 12 metų taikos sutartį (nuo praėjusių 1590 m. rugpjūčio 25 d. [15 d. s. st.] iki 1602 m. rugpjūčio 25 [15] d.)⁹⁷.

1592 m. sausio 28 d. Zigmantas Vaza parašė laišką Maskvos didžiajam kunigaikščiui dėl Dorogobužės, nepaisant pasirašytos ir ratifikuotos paliaubų sutarties, sulaikytų vilniečių, vitebskiečių, mogilaviečių ir kitų LDK miestų pirklių, kurie buvo nuvykę kartu su pasiuntiniais, ten užtruko ir buvo prievarta išvaryti iš Maskvos,

⁹⁵ [1591]. Zigmanto Vazos atsakymas Maskvos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 68.

⁹⁶ [1591]. Zigmanto Vazos atsakymas į djako Posniko Dmitrijevo (esančio pasiuntinybėje antruoju djaku „virš normos“, ne pagal papročius,) žodžius dėl santykių su Švedija, *ibid.*, Nr. 69.

⁹⁷ [1591]. Zigmanto Vazos ratifikuota (bučiuojant kryžių) 12-os metų paliaubų sutartis, įsipareigojant jos nepažeisti, *ibid.*, Nr. 70.

negalėjo ne tik parduoti savo prekių, bet ir iš izdo atgauti seniau paimtų. Jiems išvykus iš Maskvos ir jau beveik pravažiavus Dorogobužą, Maskvos didžiojo kunigaikščio žmonės (matyt, jiems taip buvo liepta) juos pavijo šiapus Dorogobužo ir kaip priešus žudė, kapojo, sužeidė ir primušė, kaip belaisvius nuvarė į Dorogobužą ir pasodino į kalėjimą, o kai kuriuos išsiuntinėjo po įvairias vietas, atėmė prekes, nepaisydami paliaubų sutarties ir garantinių raštų. Taip niekas nesielgia ir su priešais. Vietoje to, kad būtų atlyginta jiems tavo tėvo Ivano IV padarytos skriaudos Zenovui Zareckiui, Lukui Mamoničiui ir daugeliui kitų mūsų valstybių pirklių, tu nieko nepaisydamas sulaužei paliaubų sutartį, tuo tarpu tavo žmonės pas mus laisvai prekiauja. Tai tau pareikšti pavedėme mūsų žygūnui ir dvarioniui Povilui Volkui, kurį išsiųsi atgal nesulaikydamas⁹⁸.

1592 m. vasario 8 d. Zigmantas Vaza pasiuntė naują laišką Maskvos didžiajam kunigaikščiui dėl Čerkasų kunigaikščio Temruko Čerkaskio brolių – Tyteruko, Pšimaftuko ir Soltano, kuriuos, nepaisydami paliaubų sutarties, netoli Azovo prie Kubos upės 1591 m. paėmė į nelaisvę Maskvos didžiajam kunigaikščiui pavaldūs Dono kazokai ir laiko žiauriame kalėjime, be išpirkos nenori išleisti. Prašoma paleisti visus niekuo nekaltus Temruko brolius ir išsiųsti kartu su žygūnu Martynu Sušskiu⁹⁹.

Dėl Dorogobužės sulaikytų pirklių ir kitų skriaudų buvo gautas Maskvos didžiojo kunigaikščio 1592 m. gegužės mėnesį rašytas atsakymas. Žygūnas Povilas Volkas užsiminė apie neva jo tėvo – Ivano IV – į izdą paimtas prekes; su pasiuntiniais buvę LDK pirkliai vėl maskvėnams pirkliams padarę visokių skriaudų, tačiau tuos žmones, pasodinusius pirklius tarsi vagis į kalėjimą, liepėme suieškoti ir bausti. Dėl į izdą paimtų prekių jau seniai esą susitarta, o ir mes, pradėję valdyti, liepėme išmokėti 700 rublių, nors duoti nereikėjo, nes seniai sumokėta dar tėvo, o ir pastariesiems pasiuntiniams (Radziminskiui) buvo liepta duoti 375 rublius, ir jums apie tai nevertėtų rašyti, nes su jais atsiskaityta ir apie tai daug kartų rašyta. Tuo tarpu jūs iki šiol neatsilyginote už mūsų žmonių nuostolius Livonijos Jurjeve¹⁰⁰ ir kituose miestuose, už mūsų žmonių galvijus, kailius ir pagrobtą maistą, nors ne kartą kreipėmės ir į Steponą Batorą, ir į jus. Dėl to, kad iš pirklių, buvusių su Radziminskiu, buvo imamas muitas ir jie sulaikyti Dorogobužėje, tai jie sakė netiesą. Jiems buvo leista visur mūsų valstybėje prekiauti be maito, tuo tarpu iš mūsų pirklių jūsų ir ponų miestuose imami dideli mokesčiai (*pominki*); Dorogobužėje jiems buvo liepta palaukti iki mūsų nurodymo, tačiau jie savavališkai išvažiavo, ir kai mūsų žmonės norėjo juos sugrąžinti, jūsų pirkliai ėmė šaudyti ir kapoti kardais bei kirviais, sužeidė mūsų žmogų Ivaną Narmatskį ir daugelį kitų, ir tik Boriso Godunovo priprašyti sutramdėme savo pyktį. Pasiuntėme į Dorogobužą dvarionį Ivaną Miasną, kuris nustatė, kad pirkliams niekas neprapuolė, viskas grąžinta, tik vienas numirė gulėdamas vežime; mes juos išleidome iš Dorogobužo ir liepėme

⁹⁸ 1592 01 28. Vislica. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui dėl paliaubų metu pirkliams padarytų skriaudų, nusiųstas su žygūnu Povilu Volku, *ibid.*, Nr. 71.

⁹⁹ 1592 02 08. Vislica. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, kuriame prašoma paleisti Dono kazokų 1591 m. į nelaisvę paimtus Čerkasų kunigaikščio Temruko brolius ir su pasiūstu žygūnu Martynu Sušskiu išleisti į jų tėvynę, *ibid.*, Nr. 72.

¹⁰⁰ Tartu, Dorpatas.

prekiauti Smolenske. Taigi Zigmantas Vaza turi įsakyti, kad atvykę į Maskvos valstybę jie nesavavaliautų, be to, reikia leisti mūsų pirkliais LDK laisvai prekiauti ir įsakyti seniūnams bei valdytojams iš jų neimti maitų. Rašėte, jog reikia laikytis sienų ir jų neperžengti. Mes sienų nepažeidžiame ir tavo žmonių neužkabinėjame. Tuo tarpu jūsų žmonės skriaudžia mūsų žmones. Vėl užsimenama apie Veližo valsčių, pagal paliaubų sutartį dar prie Stepono Batoro priskirtą prie Toropeco, užgrobtas maskvėnų žemes Pskovo ir Černigovo apskrityse, apie kunigaikščio Aleksandro Višniaveckio prie Lubnos įkurtą slabadą ir pradėtą statyti pilį, taip pat Černigovo apskrityje prie Udojos upės kuriamą slabadą, nors ten esanti Maskvos žemė, dar Ivano IV prieš 50 metų atiduota bajorams Nikitai Lachirevui ir Ivanui Šestovickiui, o po jų valdę jų vaikai Klimas Lachirevas ir Istoma Šestovickis, paskui vaikaičiai – Filimonas Lachirevas ir Grigorijus bei Vasilijus Šestovickiai. Aleksandro Višniaveckio žmonės tas apylinkes nusiaubė, išžudė apie 200 žmonių. Iš Kanevo, Čerkasų, Perejeslavlio puldinėjamos Putivlio, Rylsko ir Seversko Naugardo apskritys. Mes gi paliaubų sutarties niekur nepažeidžiame. Tik dėl mūsų ir jūsų žmonių ramybės pastatėme pilį netoli Smolensko. Jūsų Oršos seniūnas mūsų vaivadoms parašė, kad taikos metu tos pilies nestatytume, kol jums neparašysime. Įsakykite ir jūs mūsų sienų nepažeidinėti¹⁰¹.

1592 m. liepos mėnesį Maskvos didysis kunigaikštis dar kartą parašė apie paliaubų sutarties pažeidimus pasienio srityse (vėl dėl Veližo valsčiaus ir Aleksandro Višniaveckio prie Lubno pastatytos pilies, iš kurios daromi antpuoliai, taip pat prie Udojos upės statomos slabados, peržengtų ribų Pskovo, Vitebsko ir Lukų valsčiuose) ir apie kariuomenę, išvestą iš Švedijos karaliaus užimtos Suomijos žemės. Per pasiuntinį Afanasą Rezanovą atsiųstas maskvėnų skriaudų ir nuostolių sąrašas. Dėl Zigmantui Vazai Švedijos karaliaus perleidžiamų Livonijos pilių, kurių pagal sutartį maskvėnai neturi užiminėti nei užkabinėti gyventojų, sakoma, kad dabar ir vokiečiai iš Livonijos bei Kuršo miestų puldinėja jų žemes Naugardo ir Pskovo apskrityse, tad reikia įsakyti neperžengti senųjų sienų; be to, pranešama, kad mūsų vaivadoms liepta išvesti rusų kariuomenę iš Suomijos žemės¹⁰². Tuo pat metu ir Maskvos Dūmos bajorai parašė tuo pačiu klausimu LK bei LDK Ponų Taryboms¹⁰³.

1592 m. rugpjūčio mėnesio Fiodoro Ivanovičiaus rašte prašoma Zigmanto Vazos duoti garantinį raštą, leidžiantį Trifonui Korobeinikovui su draugais vykti be užkabinėjimų ir maito per savo valstybes prie Viešpaties Jėzaus Kristaus karsto ir Sinajaus kalno ir nuvežti dovanų 4 patriarchams, kad pasimelstų už jį ir kunigaikštę Teodosiją, ir grįžti atgal¹⁰⁴. Į tą laišką Zigmantas Vaza atsakė 1592 m.

¹⁰¹ 1592 05. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas dėl Dorogobužės sulaikytų pirklų ir kitų pasienyje vykstančių skriaudų, *LM*, kn. 594, Nr. 73.

¹⁰² 1592 07. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas Zigmantui Vazai, kuriame reiškiamos pretenzijos dėl paliaubų sutarties pažeidinėjimo pasienyje, taip pat pranešama, kad Maskvos kariuomenė išvesta iš Švedijos karaliui priklausančios Suomijos žemės, *ibid.*, Nr. 74.

¹⁰³ 1592 07. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai dėl paliaubų sutarties pažeidinėjimo pasienyje, *ibid.*, Nr. 78.

¹⁰⁴ 1592 08. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio laiškas Zigmantui Vazai, kuriame prašoma išduoti apsaugos raštą ir leisti vykti į Šventąją Žemę per savo valstybes Trifonui Korobeinikovui su draugais, *ibid.*, Nr. 76.

spalio 22 d., kad duodamas garantinis raštas ir maldininkai galės vykti ten ir atgal be kliūčių¹⁰⁵.

1592 m. spalio 22 d. Zigmantas Vaza, atsakydamas į pasiuntinio Afanasijaus Rezanovo atneštą laišką, savo laiške Fiodorui Ivanovičiui teigė, kad Toropeco pilis nuo seno priklauso Lietuvos didiesiems kunigaikščiams, tik Ivanas IV paliaubų metu ją atplėšė nuo LDK, o Veližo valsčius nuo seno priklauso Vitebsko piliai, jį dar Steponas Batoras atgavo, taigi Veližo valsčius bei kitos žemės nebus atiduotos, nes jos buvo mūsų ir Steponui Batorui valdant. Dėl Aleksandro Višniaveckio pastatytos pilies prie Lubos ir slabados prie Udojos sakoma, kad tai apsauga nuo maskvėnų, kurie per sienas mūsiškius puldinėja iš Smolensko, Toropeco, Černigovo, Putivlio ir iš kitur, be to, norėję statyti pilį ir slabadas mūsų žemėje. Dėl to, kad neva Švedijos karaliaus žmonės puldinėja Naugardo ir Pskovo apskritis, o su jais ir Livonijos bei Kuršo žmonės, – tai prasimanymas, nes mūsų žmonės į jūsų žemę niekada nėjo, be to, sutartyje pasakyta, kad jeigu Fiodoras Ivanovičius pultų Švedijos Karalystę ir Suomijos Kunigaikštystę, mūsų tėvonijas, turime teisę savo tėvą ginti; norėtume, kad ir su mūsų tėvų būtų sudaryta tokia pat taikos sutartis, ir tikimės, kad ir jūs to panorėsite¹⁰⁶.

LK ir LDK Ponų Tarybos – Krokuvos vaivada Mikalojus Firlėjus iš Dubrovicos, LK kancleris ir etmonas Jonas Zamoiskis iš Zamostės, LDK kancleris Leonas Sapiega – 1592 m. spalio 23 d. atsakė į Dūmos bajorų Fiodoro Mstislavskio, Boriso Godunovo ir Fiodoro Romanovo liepos mėnesio laišką, atsiųstą per pasiuntinį Afanasijų Rezanovą minėtiems Ponų Tarybos nariams (tarp jų ir Vilniaus vaivada, LDK didžiajam etmonui Kristupui Radvilui), tą patį, kas buvo išdėstyta ir Zigmanto Vazos laiške Fiodorui Ivanovičiui¹⁰⁷.

1592 m. Zigmanto Vazos laiške Fiodorui Ivanovičiui taikos sutarties su Švedijos Karalyste klausimu sakoma, kad buvusi sudaryta paliaubų sutartis vieneriems metams tarp Zigmanto Vazos pasiuntinių Švedijos karaliaus Johano vardu ir Maskvos didžiojo kunigaikščio, tačiau ta žinia negreit Švedijos karalių pasiekusi, be to, karalius tos sutarties priimti ir patvirtinti nenorėjęs, todėl Johano žmonės negali būti kaltinami. Tuo tarpu Zigmantas Vaza siekęs taikos tarp visų krikščionių valdovų ir įkalbėjęs tėvą taikytis, be to, negali būti taikos tarp Maskvos ir LK bei LDK, jeigu nebūsią taikos su Švedija. Todėl nutarta pasiųsti pasiuntinius, kurie susitiktų su Maskvos pasiuntiniais kažkur tarp Livonijos Naugarduko ir Pskovo ir tartųsi dėl taikos tarp Švedijos karaliaus ir Maskvos didžiojo kunigaikščio. Susitarti tuo klausimu siunčiamas pasiuntinys (nenurodyta kas), ir jeigu Maskvos didysis kunigaikštis

¹⁰⁵ 1592 10 22. Varšuva. Zigmanto Vazos atsakymas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, kad Trifonui Korobeinikovui duodamas apsaugos raštas, *ibid.*, Nr. 77.

¹⁰⁶ 1592 10 22. Varšuva. Zigmanto Vazos atsakymas Maskvos didžiajam kunigaikščiui į pasiuntinio Afanasijaus Rezanovo atneštą laišką dėl paliaubų sutarties pažeidinėjimų pasienyje; taip pat pageidaujama, kad ir su Švedijos karaliumi būtų sudaryta paliaubų sutartis, nes jeigu būtų užpulta Švedijos Karalystė ir Suomijos Kunigaikštystė, jis savo tėvą gintų nepažeisdamas paliaubų sutarties, *ibid.*, Nr. 75.

¹⁰⁷ 1592 10 23. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybos atsakymas į pasiuntinio A. Rezanovo liepos mėn. atneštą Dūmos bajorų laišką dėl paliaubų sutarties pažeidinėjimų, *ibid.*, Nr. 79.

norės taikos, pasiųs pasiuntinius su įgaliojimais kur nors prie sienos tartis, tuo tarpu bus parašyta Švedijos karaliui ir patarta kariuomenės į Maskvos žemę nesiųsti¹⁰⁸.

1593 m. liepos 28 d. Zigmantas Vaza per Joną Devaltovskį pasiuntė naują laišką Maskvos didžiajam kunigaikščiui, kuriame pranešė, kad, Ponų Taryboms sutikus, trumpam vyksta į Švedijos Karalystę karūnuotis Švedijos karaliumi¹⁰⁹, prisakęs, kad su Maskva būtų laikomasi taikos sąlygų ir kad Maskvos didysis kunigaikštis taip pat turi jų laikytis, leisti pirkliams netrukdomai važinėti ir prekiauti, taip pat atlyginti už Ivano IV į iždą paimtas Ivano Zareckio, Luko Mamoničiaus ir kitų prekes, nes jie jaučiasi nuskriausti ir nuolat prašo užtarimo. Prašoma neužlaikyti ir išleisti pasiųstą dvarionį Joną Devaltovskį¹¹⁰. Šiam duotoje tos pačios dienos instrukcijoje nurodyta Fiodorui Ivanovičiui žodžiu perduoti apie Zigmanto Vazos išvykimą į Švediją ir apie tai, kad LK ir LDK laikysis taikos sutarties sąlygų, reikalaujama apmokėti pirkliams už jų prekes¹¹¹.

1593 m. rugsėjo mėnesį Maskvos didysis kunigaikštis per pasiuntinį Joną Devaltovskį atsakė, kad jis nelaužo taikos, tuo tarpu dėl pirklių prekių ne kartą esą atsakyta dar Steponui Batorui ir jam pačiam, Zigmantui Vazai, ir Ponų Tarybai, kad už viską seniai sumokėta ir kad valdovui apie tai nuolat rašyti nepridera, o vertėtų rašyti apie skriaudas, padarytas maskvėnams Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos žmonių Livonijoje ir kitur (vėl vardinamos senos skriaudos), lietuvių antpuolius prie Smolensko ir Černigove; sakoma, kad pirkliams leista prekiauti Maskvoje ir Smolenske¹¹².

1594 m. kovo mėnesio Dūmos bajorų rašte LK ir LDK Ponų Taryboms dėl valdovo titulo, sakoma, jog Zigmantas Vaza laiške Fiodorui Ivanovičiui, rašytame iš Švedijos, pirmiausia vadina save Švedijos, gotų, vandalų, Suomijos žemės karaliumi ir tik paskui Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, o anksčiau pirmiausia vadindavosi Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu, taip ir taikos sutartyje parašyta ir patvirtinta; Fiodoras Ivanovičius stebisi ir nori žinoti, kaip ir mes, bajorai, ar jis taip rašosi jums pritarus, kad LK ir LDK mini po Švedijos, o juk visiems žinoma, kas yra Švedija prieš LK ir LDK. Juk seniau Švedija priklausė Danijai ir ją valdė ne karaliai. Zigmantas Vaza rašė, neva kraujo praliejimas prasidėjo

¹⁰⁸ 1592. Varšuva. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, kuriame išreiškiamas pageidavimas, kad Maskva sudarytų paliaubų sutartį su Švedija, nes jeigu nebus taikos su Švedija, nebus ir su Respublika, todėl Respublikos pasiuntiniai su Maskvos pasiuntiniais norėtų susitikti prie sienos tarp Livonijos Naugarduko ir Pskovo, *ibid.*, Nr. 80.

¹⁰⁹ 1592 m. Švedijos karaliui Johanui III mirus, Zigmantas Vaza paveldėjo Švedijos sostą, 1593 09 30 atvyko į Stokholmą ir 1594 02 19 Upsaloje buvo vainikuotas Švedijos karaliumi, žr. K. Avižonis, *op. cit.*, p. 261.

¹¹⁰ 1593 07 28. Varšuva. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, pasiųstas su dvarioniu Jonu Devaltovskiu, kuriame pranešama apie laikiną išvykimą į Švediją ir prašoma laikytis paliaubų sutarties, *LM*, kn. 594, Nr. 81.

¹¹¹ 1593 07 28. Varšuva. Instrukcija į Maskvą vykstančiam dvarioniu Jonui Devaltovskiui, *ibid.*, Nr. 82.

¹¹² 1593 09. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas, perduotas J. Devaltovskiui, kuriame atmetamos pretenzijos dėl pirklių nuostolių atlyginimo, vadinamos senos pasienio skriaudos, *ibid.*, Nr. 83.

nuo Ivano IV, kai tuo tarpu sulaužęs paliaubas karą pradėjo Johanas tuo metu, kai Ivanas IV kariavo su Steponu Batoru. Tačiau Fiodoras Ivanovičius jo užimtas pilis – Ivangorodą, Jamą, Koporę – atsiėmė, pasitraukė nuo Rugodivo, tačiau Johanas neatidavė kitų pilių. Tą raštą, kuriame Zigmantas Vaza neteisingai įrašė titulą, mes pasiuntėme jums, kad žinotumėt. Fiodoras Ivanovičius laiške Zigmantui Vazai neliepė titule rašyti Švedijos prieš LK ir LDK, nes jos yra didelės valstybės. Ir jūs, perskaitę jo laišką, perduokite per mūsų pasiuntinį, ar su jūsų žinia Zigmantas Vaza taip tituluojasi¹¹³.

Į tą laišką Ponų Tarybos atsakė, jog nesistebi, kad Zigmantas Vaza taip tituluojasi, nes kiekviena tauta stengiasi save išaukštinti, taigi valdovas, švedų patartas, iš Švedijos Karalystės jūsų valdovui taip rašė. Tuo tarpu būdamas LK ir LDK ir rašydamas kitiems valdovams tituluojasi pirmiausia Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Jūsų valdovui linkime, kad sudarytų tokią pat taikos sutartį ir su Švedija, kaip yra sudaryta su LK ir LDK¹¹⁴.

1596 m. kovo mėn. 23 d. į Maskvą buvo pasiųstas dvarionis Jonas Korsakas Golubickis, su įgaliojimo raštu (*list veruščij*), kuriame prašoma tikėti, ką pasiuntinys sakys¹¹⁵. Tos pačios dienos instrukcijoje J. Korsakui Golubickiui nurodoma, ką jis turi sakyti Fiodorui Ivanovičiui: 1595 m. turkų sultonui įsakius į Moldavijos (*Multanskaja*) žemę įsiveržė Kazi Girėjus, norėdamas ten pasodinti Achmet Beką, o paskui su didelėmis jėgomis pulti Vengriją, krikščionių imperatorių. Tai pajutę mes pasiuntėme LK etmoną Joną Zamoiskį, kuris Kazi Girėjų Moldavijoje sumušė ir paėmė daug belaisvių turkų ir totorių, ir totorių caras iš ten turėjo pabėgti. Mes ten valdovu paskyrėme Jeremėjų Mogilą. Taip pat rašome ir dėl Leipcigo pirklio Henriko Klausbrucho Kramerio, nes jūsų žemėje buvęs sulaikytas kažkoks Hanusas Krameris su prekėmis (kurių vertė 120000 lenkiškų auksinų) ir pasodintas į kalėjimą, matyt, dėl to, kad Henriko Klausbrucho Kramerio tarnai, pasivadinę imperatoriaus pasiuntiniais, apgaudinėjo maskvėnus, parduodami padirbtas brangenybes. Nors abu juos vadina Krameriais, tačiau Henrikas Klausbruchas Krameris sakosi Maskvoje niekada nebuvęs, bet jo draugas Jurgis Krameris 1573 m. siuntęs tikras brangenybes ir ten jas pardavęs, o jo tarnai nesivadinę imperatoriaus pasiuntiniais ir turėję imperatoriaus Maksimilijono ir Ivano IV garantinį raštą, suteikiantį teisę prekiauti. Henrikas Krameris prašė tarpininkauti ir jį užstoti, tad liepk savo tėvo knygoje paieškoti ir įsitikinti, kad ne Henrikas Krameris buvo Maskvoje, bet prekes siuntė Jurgis Krameris, o tam nekaltam Henrikui Krameriui duok apsaugos raštą ir jį išleisk, kad be reikalo nepražūtų. Dar valdant Žygimantui Augustui pas Ivaną IV buvo nuvykęs pasiuntinys Jurgis Bykovskis; tuo metu iš Vilniaus pirklio Ignoto Mykolaičio į tavo tėvo išdą paimta įvairių prekių, brangenybių daugiau kaip už

¹¹³ 1594 03. Maskva. Maskvos Dūmos bajorų laiškas Respublikos Ponų Tarybai, kuriame reiškiamas nepasitenkinimas, kad Zigmantas Vaza laiške Maskvos didžiajam kunigaikščiui savo titule pirmiausia pasivadino Švedijos karaliumi, *ibid.*, Nr. 84.

¹¹⁴ [1594. Varšuva]. Respublikos Ponų Tarybos atsakymas į Maskvos Dūmos bajorų laišką ir pageidavimas, kad Maskva su Švedija sudarytų tokią pat paliaubų sutartį, kaip ir su Respublika, *ibid.*, Nr. 85.

¹¹⁵ 1596 03 23. Varšuva. Įgaliojimo raštas į Maskvą siunčiamam pasiuntiniui Jonui Korsakui Golubickiui, *ibid.*, Nr. 86.

10000 rublių, o pats Ignatas ištremtas į Kazanę. Vėliau, 1569 m., tavo tėvas per Žygimanto Augusto pasiuntinį dalį šilko ir brangenybių grąžino, o už pasiliktas išde brangenybes davė 4000 rublių, tačiau dar liko skolingas 3000 ir kelis šimtus rublių, be to, procentus už 27 metus. Vėl primenamos iš Vasilijaus Michailovičiaus paimtos į išdą Luko Mamoničiaus prekės už 3000 rublių, o pats Vasilijus buvęs ištremtas į Kašiną. Paskui Lukui Mamoničiui įvairiu metu buvo atiduota 1400 rublių, o 1600 rublių vis dar negrąžinama. 1595 m. iš Jurgio Goleniščos prie Smolensko paimta prekių už kelis tūkstančius rublių, prie tų prekių buvęs jo ūkvedys Fiodoras Vasiljevičius nužudytas. Taigi neaišku, kaip tiems pirkliais bus atlyginta, todėl prašoma sumokėti iš izdo, ypač Jurgiui Goleniščai, kad neturtingi žmonės nekenėtų. Atskirai dar kartą parašyta dėl Henriko Kramerio taip pat, kaip kad rašoma instrukcijoje¹¹⁶.

1596 m. spalio mėnesį per išvykstantį pasiuntinį Joną Korsaką Golubickį Maskvos didysis kunigaikštis atsiuntė atsakymą, kuriame patvirtino gavęs minėto pasiuntinio įgaliojimo raštą ir žodžiu perduotą žinią apie Krymo caro Kazi Girėjaus įsiveržimą pernai į Moldaviją, apie tai, kad etmonas Zamoiskis jį sumušė ir privertė bėgti, o Zigmantas Vaza į Moldavijos sostą pasodinęs Jeremejų Mogilą. Taip pat buvę pranešta, kad į Maskvą vyksta popiežiaus ir imperatoriaus Rudolfo pasiuntiniai, kurie šiuo metu yra Vilniuje, tartis dėl sąjungos prieš krikščionių priešus. Džiaugiamasi, kad Zamoiskis nugalėjo priešus. Kai į Maskvą atvyks popiežiaus ir imperatoriaus Rudolfo pasiuntiniai, bajorams bus liepta su jais sudaryti sutartį dėl sąjungos prieš netikėlius¹¹⁷.

Zigmanto Vazos pasiuntiniui Jonui Korsakui Golubickiui buvo įteiktas ir kitas laiškas dėl imperatoriaus pirklio iš Leipcigo Henriko Klausbrucho Kramerio, kuriame patvirtinta, kad iš tikrųjų į Maskvą buvo atvykęs Jurgis Krameris su laišku nuo imperatoriaus Maksimilijono jo tėvui Ivanui IV; ir jis liepęs apie jį surasti senose knygos, ir kas rasta, pasakyta pasiuntiniui Jonui Korsakui¹¹⁸.

1598 m. mirus bevaikiam Fiodorui Ivanovičiui, Maskvoje sušauktas seimas (*zemskij sobor*) Maskvos didžiuoju kunigaikščiu ir caru vasario mėnesį išrinko Borisą Godunovą¹¹⁹. Prasidėjo naujas Maskvos valstybės ir Respublikos santykių periodas.

1599 m. vasario mėnesį rašytą įgaliojimo raštą nuo Maskvos didžiojo kunigaikščio Boriso Fiodorovičiaus atnešė jo pasiuntinys Michailas Tatiščevas su djaku Ivanu Maksimovu¹²⁰. Tiems pasiuntiniams buvo duota instrukcija, kurioje liepiama praneš-

¹¹⁶ 1596 03 23. Varšuva. Instrukcija pasiuntiniui Jonui Korsakui Golubickiui, ką jis turi sakyti Maskvos didžiajam kunigaikščiui, ypač dėl pirklių nuostolių; atskiras raštas buvo įteiktas dėl Leipcigo pirklio Henriko Klausbrucho Kramerio nuostolių, *ibid.*, Nr. 87.

¹¹⁷ 1596 10. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas, perduotas pasiuntiniui Jonui Korsakui Golubickiui, kuriame taip pat pranešama apie atvykstančius imperatoriaus Rudolfo pasiuntinius, su kuriais būsianti sudaryta sutartis prieš krikščionių priešus, *ibid.*, Nr. 88.

¹¹⁸ 1596 10. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymas dėl Leipcigo pirklio Henriko Klausbrucho Kramerio nuostolių, perduotas pasiuntiniui Jonui Korsakui Golubickiui, *ibid.*, Nr. 89.

¹¹⁹ K. Avižonis, *op. cit.*, p. 621.

¹²⁰ 1599 02. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio Boriso Godunovo įgaliojimo raštas pasiuntiniams Michailui Tatiščevui ir djakui Ivanui Maksimovui, *LM*, kn. 594, Nr. 90.

ti, kad Fiodoro Ivanovičiaus dvasia, palikusi žemės karalystę, nukeliavo pas Viešpatį. Didžiosios kunigaikštienės Aleksandros Fiodorovnos palaimintas ir Maskvos patriarcho Ievo ir mitropolitų, arkivyskupų ir vyskupų maldaujamas, jis, Borisas Fiodorovičius, atsisėdęs į Vladimiro, Maskvos, Naugardo, Kazanės, Astrachanės ir visų kitų Rusios žemių sostą, ir per tuos pasiuntinius apie tai praneša Zigmantui Vazai. Pranešti imperatoriui Rudolfui pasiūstas žygūnas Afanasijus Vlasevas, prašoma jam duoti garantinį raštą vykti per LDK ir LK. Be to, prašoma neimti didelių muitų iš pirklių, sudrausti urėdininkus, kurie pirklius užlaiko norėdami sau naudos ir ima dideles dovanas (kyšius), tuo tarpu Maskvos žemėje muitas imamas tik Smolenske ir Maskvoje ir leidžiama pirkliams laisvai prekiauti; tačiau jeigu taip bus ir toliau, visuose Maskvos žemės miestuose bus imami muitai. Apie kitus svarbius reikalus ir dėl taikos tarp krikščionių pasiuntiniai norės tartis su Ponų Tarybomis¹²¹.

1600 m. balandžio 10 d. Zigmantas Vaza Maskvos didžiajam kunigaikščiui Borisui Fiodorovičiui nusiuntė laišką, nuneštą žygūno Baltramiejaus Berdovskio, prašydamas per jį atsiųsti garantinį raštą (gleitą) didiesiems pasiuntiniams, kuriuos pasiųsti buvo susitarta, kai buvo atvykę Maskvos pasiuntiniai Michailas Tatiščevas ir djakas Ivanas Maksimovas¹²². Žygūnui Baltramiejui Berdovskiui buvo duota instrukcija, kad įteikęs Zigmanto Vazos laišką žygūnas turi saugoti jo karališkosios didenybės garbę ir orumą¹²³.

1600 m. birželio mėnesį per žygūną Baltramiejų Berdovskį Maskvos didysis kunigaikštis atsiuntė atsakymą (turinys nežinomas)¹²⁴ ir gleitą didiesiems pasiuntiniams, suteikiantį teisę jiems laisvai atvykti ir išvykti be jokių kliūčių ir užkabinėjimų¹²⁵.

1600 m. liepos 13 d. į Maskvą buvo išsiųsti didieji pasiuntiniai su įgaliojimais – LDK kancleris Leonas Sapiega, Varšuvos kaštelionas Stanislovas Varšickis ir LDK raštininkas Helijus Pelgrimovskis, kurie nunešė Zigmanto Vazos laišką Borisui Fiodorovičiui; rašoma, kad ką pasiuntiniai sakys, jais tikėti, ir ką jie sutars su Dūmos bajorais, to Zigmantas Vaza laikysis. Prašoma pasiuntinių neužlaikyti ir išsiųsti juos atgal¹²⁶. Šios pasiuntinybės dokumentai išleisti 1912 m.¹²⁷

¹²¹ 1599 02. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio instrukcija pasiuntiniams Michailui Tatiščevui ir djakui Ivanui Maksimovui, *ibid.*, Nr. 91.

¹²² 1600 04 10. Varšuva. Zigmanto Vazos laiškas Maskvos didžiajam kunigaikščiui, pasiūstas su žygūnu Baltramiejumi Berdovskiu, kuriame prašoma įprasta tvarka atsiųsti apsaugos raštą pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 92.

¹²³ 1600 04 10. Varšuva. Instrukcija į Maskvą siunčiamam žygūnui dvarioniui Baltramiejui Berdovskiui, *ibid.*, Nr. 93.

¹²⁴ 1600 06. Įrašas apie tai, kad žygūnas B. Berdovskis atnešė Maskvos didžiojo kunigaikščio atsakymą, *ibid.*, Nr. 94.

¹²⁵ 1600 06. Maskva. Maskvos didžiojo kunigaikščio apsaugos raštas (gleitas) didiesiems Zigmanto Vazos pasiuntiniams, *ibid.*, Nr. 95.

¹²⁶ 1600 07 13. Varšuva. Įgaliojimo raštas į Maskvą siunčiamiems didiesiems pasiuntiniams – LDK kancleriui Leonui Sapiegai, Varšuvos kaštelionui Stanislovui Varšyckui ir LDK raštininkui Helijui Pelgrimovskiui, *ibid.*, Nr. 96.

¹²⁷ Памятники дипломатических сношений Московского государства с Польско-Литовским государством, том IV (1598–1606), *Сборник императорского русского исторического общества*, Москва, 1912, т. 137.

Toje pačioje Lietuvos Metrikos knygoje galima rasti ir susirašinėjimą tarp LDK ir Krymo, vienaip ar kitaip paaiškinantį santykius su Maskvos valstybe.

1586 m. vasario 29 d. Steponas Batoras Gardine priėmė Krymo caraičio Galgi Alib Girėjaus pasiuntinį ir vertėją Mahmetą. Jo atneštame caraičio laiške užsimenama, jog kai jis neseniai viešėjo pas Steponą Batorą, buvę susitarta suteikti vienas kitam pagalbą prieš bendrus priešus. Tačiau karaliaus kazokai prie Dniepro jau kelis kartus užpuolė Krymo valdovo žemes ir paėmė nemažai grobio. Krymo caras norėjo už tai keršyti ir pasiuntė 30000 karių, tačiau caraičio įkalbėtas nutraukė puolimą. Rašoma, kad būtų pageidautina sudaryti amžinąją taiką, tačiau Steponas Batoras neatsiuntęs carui dovanų, nes tik tas, kas siunčia dovanas ir jas priima, nori draugystės ir linki gero. Todėl dabar siunčiamas vertėjas Mahmetas, per kurį prašoma atsiųsti taikos sutarties punktus. Priešai sakoma, kad jo brolis caras su 100000 karių ir 2000 janyčarų bei daugybe patrankų atžygiavo prie Dniepro ir ten lauks sugrįžtant Mahmeto, todėl prašoma parodyti draugiškumą ir nusiųsti dovanas¹²⁸.

Kitame to paties caraičio laiške sakoma, kad 1586 m. pavasarį prieš Maskvą ruošiasi pasiųsti 100000 karių ir 2000 janyčarų ir prašo Steponą Batorą 3000 talerių, o jeigu Steponas Batoras ko nors iš tų kraštų pageidautų, jis atsiųstų¹²⁹. Krymo caro motinos rašte Steponui Batorui pranešama, kad jos ir Galgi Girėjaus pastangomis Krymo caras atkalbėtas pulti LDK ir jau sugrąžino kariuomenę, todėl ji ir caraičiai prašo laikytis taikos sutarties¹³⁰.

1586 m. balandžio 8 d. Steponas Batoras iš Gardino išsiuntė atgal pasiuntinį Mahmetą su laišku caraičiui Galgi Girėjui, kuriame dėkojama už draugiškumą ir sutarties laikymąsi, už tai, kad atkalbėjo carą Islam (Aslam) Girėjų pulti LDK. Rašoma, jog kai caras Islam Girėjus atsisėdo į sostą ir atsiuntė didįjį pasiuntinį Ali Murzą pareikšdamas norą gyventi taikoje, buvo ruošiamasi pasiųsti savo pasiuntinį, tačiau išgirdus apie pasirengimą pulti mūsų valstybes pasiuntinys buvęs sulaikytas. Ir dabar, dar tebesant pasiuntiniui Mahmetui, pasiekusi žinia, kad totorių kariuomenė mūsų kraštui padarė nemažai nuostolių. Jeigu Islam Girėjus nori tvirtos taikos, bus nedelsiant pasiųstas pasiuntinys su dovanomis („atminais“). Dabar Galgi Girėjaus pasiuntinys išsiunčiamas atgal su šiek tiek dovanų, liudijančių draugiškumą. Taip pat griežtai įsakyta gaudyti ir bausti kazokus, puldinėjančius totorių žemes; nemažai pagrobų žirgų buvo išsiųsta su pasiuntiniu Jurgiu Glubockiu, tačiau kazokai pastojo jam kelią ir su palyda išžudė. Tų kazokų be mūsų žinios daroma žala neturi temdyti draugiškų santykių¹³¹.

1587 m. vasario 28 d. iš Varšuvos konvokacinio seimo Respublikos Ponų Tarybos pasiuntė laišką Krymo carui Islam Girėjui, kuriame pranešama, kad dar Steponas Batoras buvo pasiuntęs pasiuntinį Nikodemą Kosakovskį su dovanomis, tačiau tas jau

¹²⁸ 1586 02 20. Prie Dniepro. Caraičio Galgi Alib Girėjaus laiškas Steponui Batorui, *LM*, kn. 594, Nr. 5.

¹²⁹ [1586]. Caraičio Galgi Alib Girėjaus laiškas Steponui Batorui, *ibid.*, Nr. 6.

¹³⁰ [1586]. Krymo caro motinos laiškas Steponui Batorui, *ibid.*, Nr. 7.

¹³¹ 1586 06 24. Gardinas. Stepono Batoro atsakymas Galgi Girėjui, duotas išsiunčiant jo pasiuntinį Mahmetą, *ibid.*, Nr. 8.

Lvove gavęs žinią, kad totoriai ruošiasi įsiveržti į mūsų žemes, todėl pasiliko Lvove laukti valdovo instrukcijų. Tuo metu mirė valdovas. Ponų Tarybos, siekdamos palaukti draugiškus santykius su Krymu, siunčia žygūną, kuriam liepta paklausti, ar norima taikos ir draugystės; žygūnui sugrįžus, pasiuntinys skubiai nuveš dovanas; be to, prašoma išsiųsti atgal užlaikytą žygūną Povilą Volką¹³². Tokio pat turinio laiškas pasiųstas ir caraičiui Galgi Girėjui¹³³.

Pateikta XVI a. pabaigos diplomatinė santykių chronologija akivaizdžiai liudija Respublikos ir Maskvos (iš dalies ir su Krymu) santykių raidą, LDK pastangas išlaikyti trumpesnę ar ilgesnę taiką ginant jau esamas sienas ir siekiant atgauti vienu ar kitu metu prarastas teritorijas.

¹³² 1587 02 28. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybų laiškas Krymo carui Islam Girėjui, *ibid.*, Nr. 22.

¹³³ 1587 02 28. Varšuva. Respublikos Ponų Tarybų laiškas Krymo caraičiui Alib Galgi Girėjui, *ibid.*, Nr. 23.

Gauta 2002 03 25

Algirdas Baliulis

DIPLOMATIC RELATIONS BETWEEN THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AND MOSCOW STATE AT THE END OF THE 16th CENTURY

(Review of the Lithuanian Metrica Book 594)

S u m m a r y

The Lithuanian Metrica Book 594 is compiled from the diplomatic documents of 1582–1600, which reveal relations between the Grand Duchy of Lithuania (GDL) and Moscow State at that time (96 documents, 6 of them concern correspondence with the Crimean rulers). There are letters written by the Lithuanian grand dukes Stephen Batory and Sigismund Vasa to the grand dukes of Moscow Fiodor Ivanovich and Boris Godunov, letters of the Nobles' Council of the GDL and Polish Kingdom sent to the boyars of the Moscow Council, treaties of armistices and documents related to the solution of border quarrels, claims to return the eastern territories of the GDL and the castles in Livonia, which were occupied by Moscow, to settle up for the goods of Lithuanian merchants taken to the Moscow treasury and to allow trade without restrictions. The Moscow sovereign and boyars of the Council responded to the letters. The answers were inscribed in the book, too. Some documents reveal the course of making armistices and the claim of Moscow to return the lands as if they were occupied by the GDL. The evident aim of the grand duke of Moscow to be elected a sovereign of the GDL and Polish Kingdom is expressed in the book. The pretext repeated constantly was that it would be easier to fight with the Tartars, enemies of the Christians.

The mediation of the GDL envoys between the king of Sweden Johan and Moscow is reflected in the documents. It was stressed more than once that if the duke of Moscow would attack the castles in Livonia ruled by Sweden, then Sigismund Vasa as a heir of the Swedish throne would defend his father and thus he would not break the treaty of armistice made with Moscow. The correspondence with the Crimea reveals a clear desire of the Crimean rulers to get presents for their obligation not to attack the southern borderland of the Commonwealth, to reach an agreement to live further in peace and to direct the combined efforts against the Muscovites.